

Den gerontologiserede krop

Af Jørgen Povlsen

Alder og sport?

37-årige Michael Manniches comeback på FCK's betrængte superliga hold i efteråret 1996 affødte mange reaktioner. Søndag den 3. november 1996, spillede han sin anden kamp den sæson. Det var hjemme i Parken mod AB. Under stor munterhed i klubben havde AB's holdleder fremsendt sit holds opstilling til kampprogrammet og med en lille finte til Manniches tilstedeværelse som aktør sat den 80 årige Knud Lundberg på holdet. ABs holdleder var overbevist om, at FCKs ledere ville opdage joken, men Lundberg var også på holdet da kampprogrammet blev udleveret til publikum forud for kampen. Michael Manniche forstod så udmærket hentydningen, men valgte at kommentere denne sagligt. Han forekom dog at være vred, da han måtte konstatere, at det »vel ikke var forbudt at spille fodbold i en alder af 37 år«¹.

Eksemplet viser, at alder stadig er en betydningsfuld faktor i konteksten, når det handler om sportslig aktivitet. I ovenstående eksempel bryder sportens understrøm til aldersdiskrimination frem, og det er ikke enestående, at forholdet mellem alder og sport antager karakter af parodi og drilleri, fremfor respekt og tolerance.

Alder er øjensynlig en vedholdende tematik. På trods af, at alder på mange måder anses for at være under opløsning som betydningsindstifter – af grunde som jeg senere i denne artikel skal vende tilbage til – fungerer den paradoksalt nok stadig i mange sammenhænge, herunder altså med

stor tydelighed i sporten, som et af de afgørende kriterier i reguleringen af mellem-menneskelige forhold og i reguleringen af forholdet mellem individ og organisation/samfund. Aldersbegrebet i sporten adskiller sig dog på nogle måder væsentligt fra den øvrige samfundsmæssige omgang med alder og aldring. Først og fremmest ved at sensibiliteten omkring alder som parameter for funktion og præstation er meget stor. I sporten tages i særdeleshed den biologiske aldring, som allerede sætter ind i registrerbart omfang fra ca. 20 års alderen², meget alvorligt, hvilket eksemplet med Manniche tydeligt demonstrerer.

Et dilemma i ældreforskningen

Et af hovedproblemerne i ældreforskningen er, at den forudsætter en udspaltning af en ældregruppe. Det vil sige, den lægger sig i forlængelse af den traditionelle opfattelse af livsforløbet som en række af livsaldre, der hver for sig kan gøres til genstand for særlige studier. Dette rummer en række problemer. Blandt andet at den moderne alderdom ikke har en fast afgrænsning over for generationen af voksne/midaldrende, og at ældre i dag adfærdsmæssig bevidst eller ubevidst distancerer sig fra de traditionelle symbolske koder i alderdommen. Hvis man særligt vil studere den aktive del af ældre i befolkningen, hvad der forekommer at være naturligt for idrætsforskningen, vil man med stor sandsynlighed have

fokus rettet på en gruppe, som ikke adskiller sig væsentligt fra den generelle karakteristik af voksenbefolkningen – og er det da ikke snarere voksenbefolkningen – de midaldrendes adfærd, kulturelle erfaringer og fremtrædelsesmønstre, man analyserer, end alderdommens? Endvidere er perspektiverne omkring den aldrende krop noget ganske andet jvf. ovenstående eksempel fra sportens verden.

Det er, som det senere skal belyses i denne artikel, overvejende sandsynligt, at der ikke eksisterer fire, men i det mindste fem forskellige livsaldre (matricer). Ud over barndom, ungdom, voksendom og alderdom synes der i efterkrigstiden i stigende omfang at have fundet en udspaltning sted af en ny »anden voksendom«. Denne nye livsfase udgøres af den sidste del af voksenlivet og første del af alderdommen. Grundlæggende vidner denne uddifferentieringsproces om stadigt mere flydende grænser mellem voksendommen og alderdommen.

Et traditionelt studie af alderdommen burde af denne grund basere sig på den egentlige alderdom, som også i den ny 5-matricers livsforløbsmodel konstitueres af den seneste del i livet, hvor afhængigheden af andre sætter sig igennem. På den måde ville forskningen etablere sig inden for det velkendte paradigme, som Johan Fjord Jensen benævner omsorgsparadigmet³. Men forskningen ville ikke formå, som omtalt ovenfor, at indfange de brudflader, som karakteriserer en mulig bevægelse fra et 'age-locked' samfund til et i stigende grad dekrnologiseret⁴.

Et rids over dansk ældreforskning i dag

Ældreforskning er gennem de seneste år kommet stadigt mere i fokus også i Dan-

mark. En række større forskningsprogrammer har været slået op fra forskningsrådene, og statens interesse i forskningsudviklingen på området har været tydeliggjort gennem nedsættelse af flere tværminterielle udvalg og arbejdsgrupper, hvis opgave har været at stimulere til opdyrkelsen af viden om aldring og alderdom.

Selvom forskningen i aldring, eller i krop og alderdom, oplagt er tværfaglig, domineres ældreforskningen dog stadig af et fysiologisk-medicinsk syn på kroppen. En humanistisk forskning i den aldrende krop er dog under opbygning og har som sine hovederinder at forstå og tolke forestillinger om den aldrende krop, dennes repræsentationer, myter og billeder, at analysere alderdommen som social og kulturel konstruktion, samt at fokusere på den aldrende krop som levet og oplevet, materiel krop. Den humanistiske forskning søger med disse teoretisk og metodologisk forskellige udgangspunkter at afdække værdier, forestillinger, metaforer, diskurser, billeder, følelser, etc., der har med alder og aldringsproces at gøre.

Centralt i billedet af den ikke-geriatrike ældreforskning står en række forskningsmiljøer og -centre, der inden for de seneste ti år er blevet etableret ved landets tre største universiteter. Hertil kommer den ældreforskning, som foregår ved sektorforskningsinstitutioner, samt på RUC.

I Århus arbejdes der på Center for Molekylær Gerontologi især med den cellulære aldring. Centret er etableret omkring Wilhelm Bohr, Ole Vestergaard, Brian Clarke og Suresh Rattan. Ved samme universitet foregår der psykologiske forskning i det aldrende individ ved Center for Gerontopsykiatri under ledelse af gerontopsykologen Pia Fromholt.

Odense Universitet og Universitetshospital huser den tværfakultære (samfunds-

videnskab og sundhedsvidenskab) konstruktion med den omstændelige betegnelse: Center for Helsetjenesteforskning og Socialpolitik (CHS). Centret har ældreforskningen som en af sine primære forskningsopgaver. Demografer, statistikere og epidemiologer har gennem det seneste tiår arbejdet med populationsstudier af ældre mennesker under ledelse af bl.a. James Vaupel, Bernard Jeune og Anatoli Yashin. I 1995 udvidedes ældreforskningspotentialet ved Odense Universitet yderligere, idet der etableredes et tværfagligt »Aging Research Center« med udspring i CHS og i et samarbejde med ældreforskningen ved Institut for Idræt (humanistisk og biologisk forskning i den aldrende krop), Center for demensforskning, Forskningsenheden for Almen Medicin, samt dele af den medicinsk-kliniske forskning ved Odense Universitetshospital. Centrets forskningsprojekter omhandler blandt andet: levetid og længelevende, studier af 100 årige, undersøgelser af ældre tvillinger, af den ældre patient som bruger i den almene lægepraksis, demens- og depressionstilstande hos ældre, fysisk aktivitet i den sene voksendom og i alderdommen, den aldrende krops kulturhistorie, sundhedsøkonomiske studier i relation til det aldrende samfund m.v.

I København har ældreforskning først og fremmest været forankret på Socialmedicin, hvor Lars Tornstam, Bjørn Holstein, Kirsten Avlund m.fl. har været toneangivende. Ved Kommunehospitalet har der været udført geriatrik forskning med Marianne Schroll i spidsen, som blandt andet har forestået Glostrupundersøgelsen. På Dansk Gerontologisk Institut er der under ledelse af Henning Kirk og Birgitte Rørbye blevet arbejdet med humanistiske, kultursociologiske, medicinhistoriske, folkløristiske og antropologiske studier af aldringen og alderdommens billeder⁵. Dan-

marks Pædagogiske Institut udfører forskning i ældrepedagogik og -psykologi. Inden for disse områder arbejder også Jørgen Bruun Pedersen på RUC.

Nærværende artikel udspringer af arbejdet med forskningsprojektet: *Ældres sundheds- og bevægelseskultur fra 1880-1994*. Et omdrejningspunkt i dette forskningsprojekt er at studere dynamikken og interaktionen mellem den sociale krop, forstået som ældrekroppen i dens samfundsmæssige repræsentation og den materielle, empiriske ældrekrop (den levede krop). Den ene del af projektet fokuserer således på forandringer af og brudflader i forhold til den aldrende krops repræsentationer, samt den videnskabelige, sociale, kulturelle konstruktion af alderdommen i perioden 1880-1994. Herunder gennemføres dybere analyser på baggrund af nedslag i perioderne 1880-1900, 1930'erne, 1950'erne og 1980-90'erne. Hvad angår studierne af den empiriske ældrekrop – det levede liv – sigtes der i sagens natur ikke på en restløs afdekning af alle empiriske kropserfaringer i livsforløbet inkl. alderdommens. Derimod studeres gennem livshistoriske forskningsinterview, hvordan aldringerfaringer kommer til syne i idrætskarrieren. Dette sker dels i form af en total gennemskrivning af én individuel livshistorie inden for gymnastikken, dels i form af en række livshistoriske fokusgruppeinterview. Disse interviewgrupper består af i alt 15 kvindelige gymnastikinstruktører, som har det til fælles, at de har dyrket og instrueret i gymnastik fra deres barndom, ungdom, voksendom og op i alderdommen. For fleres vedkommende vil dette sige mere end tres års kontinuerlig instruktørvirksomhed i idrætten.

Denne artikel er forankret i arbejdet med ovenstående forskningsprojekt og vil søge at ridse nogle af de centrale og strukturelle

forudsætninger op for den historiske ud-differentiering af ældregruppen, og diskutere det forhold, at den såkaldte ældregruppe fremover ser ud til at være præget af så stor diversitet, at de ældre, vi i dag omtaler i generelle vendinger, ikke eksisterer længere, eller i hvert fald højst som fraktioner og minoriteter. Denne generelle udviklingstendens hænger blandt andet sammen med svækkelsen af og opbruddet i alderdommen som klart (kronologisk) afgrænset livsfase. Studier af aldring og alderdom må derfor i fremtiden i højere grad end tidligere formå at bevæge sig ud over den traditionelle dualisme mellem det negative alderdomsbillede og det positive, og i stedet give plads til kompleksiteten, paradoksaliteten og modsætningsfyldthederne. Artiklen vil søge at diskutere nogle af de dominerende metaforer og billedannelser, som er med til at konstituere forestillingen om den aldrende krop.

Inden for gerontologien findes mindst to hovedtendenser, som tegner paradokset. På den ene side er den demografiske og epidemiologiske ældreforskning baseret på konstruktionen (og den fortsatte konstruktion) af ældrepopulationen. Dette forudsætter, at denne population med dens nødvendige afgrænsninger til andre populationer eksisterer. På den anden side rejses i disse år(tier) i høj grad tvivl om populationens homogenitet og den kronologiske alders autoritet som referencepunkt for krop og identitet⁶. Nyere humanistiske studier peger netop på, at populationens i lighed med livsaldrenes grænser bliver mere og mere flydende, hvilket afspejler det forhold, at både alders- og alderdomsbegrebet er foranderligt og afhængigt af den givne kulturelle og sociale kontekst, af køn, klasse, etnicitet.

Forskningen og ældrebillederne

Fremskridt og reformer på ældreområdet er siden slutningen af 1800 tallet blevet båret af progressive humanitære ideer, som har deres udspring i filantropiske aktørers forsøg på at implementere oplysningsfilosofiens videnskabelighed. Først og fremmest fik dette betydning for ideernes almen-gørelse i befolkningen, men på sigt fik strømningerne også konsekvenser for de svageste, herunder de ældre. Et sådant idealistisk forehavende kan også spores i vor tid, hvor der gøres store anstrengelser for at forankre normative ideer om positiv og succesfuld aldring i kontrast til langt mere negative opfattelser af alderdommen. Det er derfor spørgsmålet om ikke en del af den moderne gerontologi er båret oppe af en god portion filantropi og reformiver, som afstedkommer en vis kompleksitetsreduktion, når forestillingen om alderdommen forenklet gøres op i ganske få billedannelser, eksempelvis i form af nye positive og aktivistiske stereotyper.

En central angrebsvinkel for en kritisk ældreforskning bliver derfor de billeder af alderdommen, som skabes af den moderne vidt forgrenede gerontologi. Der er ingen tvivl om, at vor tids gerontologi blandt andet er iøjnefaldende ved at opstille en række billeder af det positive aldringsforløb. Disse produceres og får slagkraft gennem deres kontrast til de negative, mangelfikserede stereotyper, som ses udtrykt i eksempelvis degenerationsteorien og senilitetsspiralen⁷. Sådanne forfaldsbilleder har været dominerende gennem mange årtier i gerontologien og må anses for at være betydningsfulde for det samfundsmæssige billede af den aldrende person og den aldrende krop. Teoriernes biologiske fatalisme imødegås imidlertid som omtalt af

andre teorier, der peger på en succesfuld aktiv alderdom. Symptomatisk for den fremtrædende dualistiske tænkning i alderdomsforskningen har to store teoridannelser i efterkrigstiden været diskuteret i forhold til hinanden, nemlig disengagementteorien, der siden starten af 1960'erne har været spillet ud imod den såkaldte aktivitetsteori⁸. Denne grundlæggende diskussion mellem to paradigmer afspejler imidlertid også den aktuelle, delvist latente, konflikt mellem geriatrien, som arbejder ud fra et medikaliseret ældrebillede, og gerontologien, som i de seneste år – og måske på bekostning af geriatrien – har været fremme med mere aktivistiske ældrebilleder:

»Das entscheidende innere Bewegungsmoment der Gerontologen, um für eine Positionierung des Altersbildes zu streiten, war zweifellos ihr Bestreben, offen normativ wirken zu wollen, nicht reine Beobachter zu bleiben, sondern sich selbst aktiv als Formende solcher Altersnormen zu begreifen. Diese Art von »positiver Domestizierung« der Gesellschaft durch die Gerontologen scheint heute an ihre Grenzen zu stoßen – dieses wohl vor allem, weil sie bezahlt wurde mit einer zwangsläufigen Verdrängung des »kranken Alters« oder doch zumindest mit dem Verschweigen alltäglicher Verlusterfahrungen.«⁹

Det er ikke nogen nyhed, at videnskaben ofte har en indbygget modvilje mod at lade fatalistiske udsagn og konstruktioner stå uimodsagt. Dette gælder også den negative opfattelse af alderdom og aldring. I den moderne gerontologi er handlingsaspektet meget synligt: Man kan selv gøre noget ved sin aldringsproces. Man kan lære at (be)mestre sin egen aldringsproces gennem aktiv indgriben, f.eks. i form af diverse vedligeholdelsesteknikker, terapier, motionsaktiviteter eller kostprogrammer.

Denne aktivisme fremstår ofte lige så unuanceret og forenklet i sin aldringsforståelse som den traditionelle svækkelses- og forfaldstankegang.

Problemet med den aktivistiske aldringsmodels positive billede af alderdommen og dens fremhævelse af en succesfuld aldring er, at dens videnskabelige grundlag ikke tilføjer en dybere mening og forståelse af alderdommen, men først og fremmest gør aldring og livet i alderdommen til et kropsorienteret, individualistisk anliggende. I denne »gerontologistiske tendens« fremstilles m.a.o. en aldringsproces og en alderdom, som er mere i forbrugersamfundets billede end i en dybere meningsfuld sammenhæng med fremtidens globale problemer¹⁰.

Når en videnskab ivrer efter at erstatte reduktionistiske antagelser med mere differentierede og komplekse, eksisterer der altid en fare for, at der skabes nye lige så forenkede, stereotype billeder og opfattelser som de allerede eksisterende. En sådan egenskab eksisterer i følge sociologen Francois Höpflinger også i den moderne gerontologi¹¹. Höpflinger betegner denne egenskab som »gerontologisme«. Gerontologien har i mange år blandt andet bestræbt sig på fremstillinger af en såkaldt »normal aldring«, som i sagens natur har taget sigte på at beskrive den gennemsnitlige eller den sandsynlige måde at blive gammel på. I de senere årtier er interessen imidlertid så småt begyndt at vende sig i retning af den differentierede, multidimensionelle aldring. En grundlæggende erkendelse er, at biologiske og psykologiske aldringsprocesser ikke kan anskues alene som lineære processer, men at de har mange facetter, er vanskeligt standardiserbare og er knyttet til individet¹².

For at blive mere konkret. Höpflinger nævner tre væsentlige fejlkilder for for-

tolkning og forenkling af ældrebilledet. For det første problematiseres tendensen til en maskulinisering af dette sjældent. Selvom flertallet af ældre over 60 år er kvinder, dominerer mandlige stereotyper stadig forestillingen om livet i alderdommen. Ældre kvinders erfaringer har indtil i de senere års ældreforskning været næsten fraværende¹³. For det andet fokuseres for lidt på risikoen for vrangbilleder i ældreforskningen, når der rekrutteres grupper til longitudinelle studier eller follow-up undersøgelser. En væsentlig fejlkilde fremkommer her, når der skabes en overrepræsentation af ældre individer fra højere sociale lag i undersøgelserne. Konsekvensen kan være udbredelsen af forestillinger om en ældrebefolkning med et bedre helbred, end hvis overrepræsentationen havde været til fordel for lavere sociale lag. For det tredje rummer den moderne forbrugerkultur en tendens til at forstærke det ungdommelige ældrebillede. Ældre er selv medvirkende til at flytte fokus i retning af dette billede, idet det synes at være i deres interesse at præsentere sig med høj (forbruger-)status i den voksende kamp mellem generationerne i dagens samfund. Samlet kan etableringen af sådanne problematiske billeder og forestillinger føre til fejlagtige konklusioner og handlingsperspektiver i social- og sundhedspolitikken, samt føre til en yderligere polarisering blandt ældre selv.

Og for at blive endnu mere konkret. Lad os dvæle et øjeblik ved golfsporten, som er i hastig fremmarch i Danmark. Dette dokumenteres tydeligt i den seneste større undersøgelse af golfsportens udbredelse, som Gallup har foretaget for Dansk Golf Union (DGU) i 1994¹⁴.

Medlemsantal: Fra 1938 og til 1994 er antallet af golfspillere i DGU steget fra 1130 til 67490. I perioden 1972 til 1994 er der omtrentligt sket en syvfoldning i med-

lemsantallet (fra 9876 til 67490). Men alene fra 1988 til 1994 er der sket en fordobling af antallet (fra 33311 til 67490).

Aldersprofil: 15% af medlemmerne er fra 0-29 år, 59% er fra 30-59 år, og endelig udgør gruppen af medlemmer over 60 år 25%.

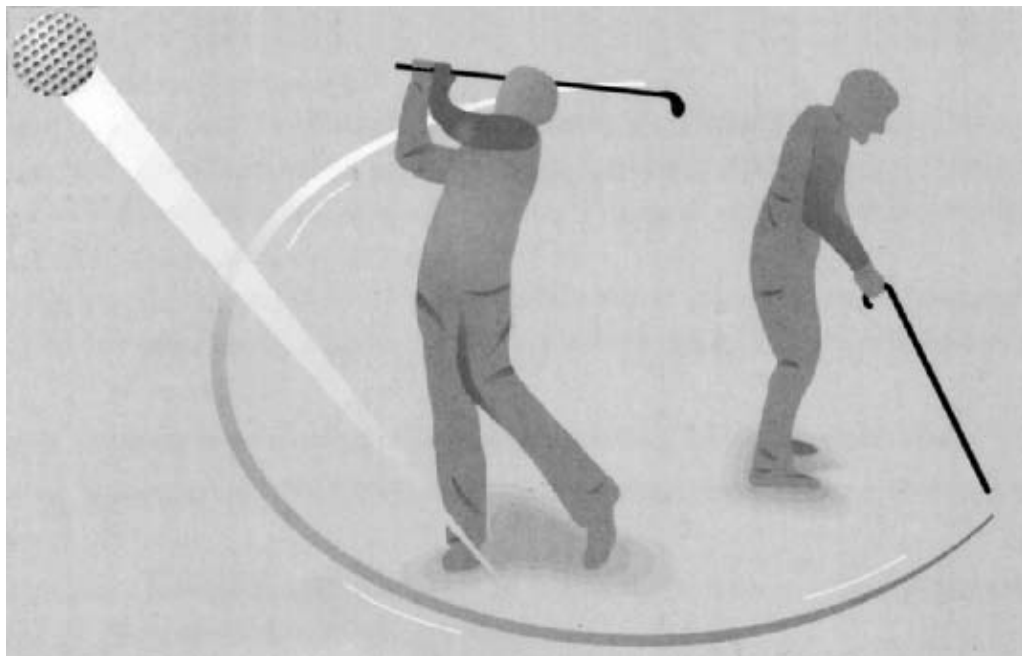
Økonomisk baggrund: En tredjedel (32%) af medlemmerne kommer fra en husstand med over 600.000 kr i samlet indtægt. 63% har mere end 200.000 kr. i personlig indkomst.

Golferfaring: Af de 60+ årige er 2% startet med golf inden for det sidste år, 15% for 1-2 år siden, 13% for 3-4 år siden, 12% for 5-6 år siden, 11% for 7-10 år siden og endelig er hele 47% begyndt golfkarrieren for mere end 10 år siden.

Golfsporten synes på denne baggrund bedst at kunne karakteriseres som et spil med appel til midaldrende bedre-bemidlede danskere. Med hensyn til gruppen af ældre (i denne sammenhæng 60+ årige, idet der ikke eksisterer et mere aldersdifferentieret grundlag i undersøgelsen) er det påfaldende, at tilstrømningen i sæsonen 1993-1994 er helt nede på 2%, hvorimod den typiske ældre golfspiller (47%) har mere end ti års golferfaring. Der er altså på denne baggrund ikke dokumentation for at hævde, at der er sket et egentligt skred i rekrutteringen af ældre til golf, og at golfsporten er ved at udvikle sig til et »folkeligt«, allemandsspil med særlig appel til den almindelige ældre dansker.

Der opstår derfor et problem, når en statusrapport over dansk forskning i aldring: »Et slag for alderen« (ESFA) med kommissoriet at undersøge, hvordan den forskningsmæssige viden kan bruges i fremtidens ældrepolitik, vedkender sig en særlig interesse for golfsporten med følgende begrundelse¹⁵:

»Med golfkøllen har vi valgt et redskab,

som ikke længere symboliserer en udfoldelse for velbjegete, yngre voksne. Golf er på vej til at blive en folkelig idræt for mange ældre mennesker og giver gode muligheder for udvikling og vedligeholdelse af både fysiske, psykiske og sociale muligheder. Det er der også andre aktiviteter, der gør. Men golfkøllen er særlig egnet som grafisk modspil til stokken.« (ESFA s. 5)

Ved at introducere ovenstående piktogram, som er en særlig form for stilistisk, komprimeret grafisk information, går rapporten direkte imod sine egne betæneligheder ved massemediernes rolle som (effektive) spredere af stereotype ældrebilleder. Man anvender i piktogrammet æstetiske virkemidler, som kommunikativt fungerer via forenkling, hvilket netop er kendetegnet for massemediernes hurtige budskaber:

»Den fortsatte udbredelse af negative stereotyper og fordomme om aldring er en

udfordring for den humanistiske ældreforskning. Det drejer sig bl.a. om afdækningen af de historiske og kulturelle forudsætninger for stereotyper og fordomme og formidlingen af dem, f.eks. inden for undervisning, men ikke mindst gennem medierne« (ESFA s. 57-58)

Om ældres motions- og sportsbehov hedder det i statusrapporten på baggrund af en undersøgelse foretaget af Socialforskningsinstituttet i 1995:

»Når det gælder deltagelse i aktiviteter med sport og motion, påpeger undersøgelsen, at mange tilbud måske er bedre egnede til ældre kvinder end til ældre mænd. Gymnastik og afspænding er f.eks. kvinders foretrukne motionsform, og den lader sig måske bedre tilpasse alderen end f.eks. de former for boldspil, som mange mænd har praktiseret tidligere i livet. Måske imødekommer golfspillet væsentlige behov hos både mænd og kvinder? (ESFA s. 42-43)

Konklusionen her, som henviser til en

tilpasning af motionsformen til alderen, er først og fremmest dækkende for den del af befolkningen, som vælger sportslig aktivitet ud fra spørgsmålet om vedligeholdelse af kroppen, herunder således størstedelen af de helt nytilkomne udøvere af idræt. Rapporten og SFI-undersøgelsen synes i denne sammenhæng at overse den gruppe af ældre, som faktisk fortsætter deres konkurrenceidræt og deres boldspil.

Dette bliver yderligere problematisk, når rapporten senere om implementering af nye gerontologiske ældrebilleder fremhæver:

»De aktuelle videnskabelige billeder og modeller af aldring udbredes i samfundet på forskellig vis; de danner rammer for tolkning og skaber motiver for handling. Ude i samfundet mødes de videnskabelige billeder med erfaringerne fra menneskers møde med alderdommen. Men befolkningens ældrebilleder påvirkes også af massemedierne: af dagspressens nyhedsrapporter, af socialreportager i TV og af diverse tidsskrifters og brochurers artikler om ældres forhold. Når de videnskabelige billeder omsættes til praktisk handling på forskellige politiske niveauer kan man tale om implementering af videnskabelige billeder. Samfundet videnskabeliggøres.

Det er samtidig åbenbart, at der fortsat er utilstrækkelig formidling af opdaterede ældrebilleder til befolkningen og til fagfolk inden for ældreområdet. Dette er så meget mere bekymrende som moderne gerontologisk forskning viser, at folk – også yngre mennesker – selv påvirkes af de teorier, der dominerer i omgivelserne. Det er derfor vigtigt, at forskningens nyeste resultater formidles hurtigt og effektivt – til fordel for både gamle mennesker og det samfund, de lever i.» (ESFA s. 38)

Rapporten udbreder billedet af golfspporten som den rekreative, ideelt tilpassede

sportsgren for ældre. Problemet er her ikke så meget en fokusering på et positivt, aktivistisk aldringsbillede, som det er selve fremmaningen af det medierede billede af mådehold i alderdommen. Der er nemlig ikke tale om at vise spændvidden i ældres fysiske udfoldelse fra det stærkt begrænsede til den vilde udfoldelse i eksempelvis veteranidrættens top præstationer i marathon eller triathlon. Man er heller ikke opmærksomme på vanvidsdrættens aldrende tour de force-deltagere. Derimod er der tale om en »gerontologisk« installation i offentligheden af et nyt »gammelt« billede af en kontrolleret, disciplineret ældrekrop. Reproduktionen af mulige aldringsmodeller hænger endnu en gang fast i og begrænses af den dualistiske tilgangs hængedynd. Måske er det i virkeligheden slet ikke muligt at fange alderdommens væsen i et billede bestående af to komponenter?:

»Stokken er ikke kun et alderdomslogo. Den kan også opfattes som et billede på en aldringsmodel, hvor svækkelse og tab af funktionsevne automatisk kædes sammen med alderdommen – som en uafvendelig følge af selve aldringsprocesserne. Golfkøllen er i den henseende et andet billede på en aldringsmodel. Den kan symbolisere mulighederne for at bevare fysiske færdigheder og et aktivt liv i alderdommen.» (ESFA s. 6)

Den gerontologiske forskning fremmaner med golfillustrationen billedet af en disciplineret idrætsgren og en kontrolleret idrætsudfoldelse¹⁶. I et videre perspektiv synes billedet ladet med forestillingen om den kontrol, som gerontologien selv ønsker over sit genstandsfelt?

Problemstillingen, som er trukket op i det foregående, kan naturligvis ikke isoleres til den etablerede gerontologiske forskning alene. Idrætsforskningen kan med rette stilles over for spørgsmålet om, hvordan

den vil være i stand til at bidrage med ny viden om alderdommen og den aldrende krop uden at producere med på en ny mytologi, som i sin substans nærer sig ved kontrasteringen mellem en god alderdom og en dårlig. En humanistisk ældreforskning bør ikke overse kompleksitetens, kontekstualitetens og diversitetens betydning for studiet af den aldrende krop og den aldrende person. I en søgen efter ny viden om den aldrende idrætsudøver er idrætsforskningen tilsyneladende ved at indtage sin plads i de forskningsmæssige sammenhænge, hvor udgangspunktet er en afgrænsning og identifikation samt i sidste ende en kontrol af ældre som befolkningsgruppe. Idrætsforskningen bidrager på denne måde til konstruktionen af en særlig afgrænset alderskultur i kropskulturen og i idrætten. Ældre findes som sociologisk gruppe stort set ikke inden for dansk idrætsforskning forud for de seneste 10-15 år. Således åbenbares denne konstruktion som en helt ny »population« inden for idrætsforskningen. Som gerontologien igennem dette århundrede har været med til at opfinde og dermed disciplinere ældregruppen, således har idrætsforskningen tilsyneladende en rolle at spille nu.

Hvis man ønsker at studere idrætten i et livsperspektiv, er det væsentligt at forholde sig til forskningens objektgørelse af – i det her tilfælde gruppen af ældre (formentlig 60+ årige), i andre tilfælde gælder det ungdommen eller børnene. Objektgørelsen kan ikke ses uafhængig af bemægtigelsen af forskningsobjektet. Ældre såvel som børn er grupper i samfundet, som hyppigt underlægges en eller anden form for administration, formynderi eller kontrol. Denne kontrol gentages i forskningsprocessen¹⁷. Fundamentalt set eksisterer mindst to former for udforskning af alder og livsfaser. 1) forskning i adskilte livsfaser (børne-

forskning vs. ungdomsforskning vs. voksenforskning vs. ældreforskning) eller som 2) forskning i livsforløbet set i et kontinuum, en slags helhed, hvor faserne griber ind i hinanden, og hvor irreversibiliteten og den lineære (biografiske) livsplan modsvares af en ny individualiseret biografisk konstruktion¹⁸ Sidstnævnte forskningslinje synes umiddelbart at kunne være frugtbar, hvis udgangspunktet kunne tages i eksempelvis sociologen Ulrich Becks analyser af risikosamfundets ændrede betingelser for individets biografiske alders- og aldrings-erfaringer:

*»Individualization in this sense means that each person's biography is removed from given determinations and placed in his or her own hands, open and dependent on decisions. The proportion of life opportunities which are fundamentally closed to decision-making is decreasing and the proportion of the biography which is open and must be constructed personally is increasing. Individualization of life-situations and processes thus means that biographies become **self-reflexive** ; socially prescribed biography is transformed into biography that is self-produced and continues to be produced«¹⁹*

Men også historikeren John R. Gillis kan bidrage væsentligt til en forståelse af de ændrede betingelser for erfaringsdannelse i alderen. Her skal blot henvises til hans overvejelser omkring dekronologisering af livsforløbet, og dermed problematiseringen af den standardiserede livsplan, som tages op i hans seneste bog: *A world of Their Own Making. Myth, Ritual and the Quest for Family Values*.²⁰

Ældreforskningen i Danmark, som i Europa iøvrigt, er ud over det biomedicinske paradigme præget af samfundsvidenskabelige forskningsstrategier, der tager udgangspunkt i kriseagtige forestillinger om

et aldrende samfund, i handlingsorienterede projekter i forlængelse af velfærdsstatens bestræbelser på omsorg, økonomisk sikkerhed og pensionsreformer. Denne overgribende tendens er med til at fastholde behovet for en nærmere afgrænset og institutionelt set håndterbar ældrepopulation.

Omkring institutionaliseringen af ældre som population vil der i det følgende blive introduceret til tre afgørende udviklingslinjer, som hver især har bidraget til installeringen af den moderne alderdom.

Om alderdommens institutionalisering – marginaliseringen af den aldrende krop i en social tid og et socialt rum

Der kan fremhæves tre institutionsdannelser, som gennem historien har medvirket væsentligt ved en uddifferentiering af ældrebefolkningen som gruppe. Fattighusene, pensionssystemernes indførelse (i større omfang i Vesteuropa fra slutningen af 1800 tallet), samt udviklingen af geriatrien som lægevidenskabeligt speciale²¹

En gennemgang af fattighusenes og fattiggårdenes udvikling fra 1700 tallet og frem afslører historien om den gradvise tilsynkomst af ældre mennesker som gruppe. Fra at være en minoritet i fattighusene udgør de gamle henimod slutningen af det 19. århundrede en stor andel af »lemmerne«²². Der skal ikke her i detaljer redegøres for denne proces, men afgørende faktorer for udskilningen af de gamle som gruppe har bl.a. været ønsket om at friholde gamle fra fattiglovens virkninger igennem 1800 tallet, samt at andre grupper såsom syge og handicappede anbringes på medicinske institutioner og anstalter fremfor på fattig-

husene, samtidig med, at der også indføres lov om børnebidrag m.v.. Der ses derfor en stigning i andelen af tiloversblevne gamle på fattighusene. Gradvist kommer de mere eller mindre til at udgøre majoriteten af beboere i fattighusene. Institutionaliseringen af de gamle i fattighusene og i de senere »gamles hjem« medvirker til en homogeniserende og totaliserende opfattelse af ældre som befolkningsgruppe. Basalt set tager opfattelsen udgangspunkt i netop de aldrende individer, som var anbragt i fattighusene, og overser derfor den heterogenitet, som ville være kommet frem, hvis blikket også havde været rettet mod ældre uden for institutionerne. Alderdommen og dens kroppe fremstår på dette grundlag karakteriseret ved fattigdom, uproduktivitet, afhængighed, sygdom, svækkelse, og initiativløshed. Først med loven om aldersrente af 1922 ydes der generel hjælp til alle, uanset om man tidligere har modtaget hjælp, og fra 1956 indførtes fuld folkepension, som vi kender den i dag.

Hvor fattighusene markerede institutionaliseringen af et marginaliseret »socialt rum« for de gamle, introducerer pensionsreformerne og alderdomsforsørgelsesinitiativerne omkring år 1900 i Vesteuropa en særlig marginaliseret »social tid«, som hører alderdommen til. Pensions- og alderdomsforsørgelseslovgivninger er på afgørende vis koblet sammen med herskende forestillinger om livsforløbet, idet de institutionaliserer en eksakt aldersgrænse, som adskiller det arbejdende, produktive voksenliv fra den dependente alderdom. Således forankres en særlig afgrænset alderdomslivsfase i samfundets juridiske og bureaukratiske praksis²³

En egentlig kollektiv forestilling om alderdommen som afgrænset og afgrænsbar livsfase slår først igennem fra midten af 1800 tallet. De grundlæggende statistiske

forudsætninger for at se ældre som en defineret befolkningskategori ud fra påpegnin-gen af specifikke lovmæssigheder i alderdommen er i vid udstrækning forbundet med den belgiske statistiker Adolphe Quetelet's arbejder (1796-1874):

»*Man is born, grows up, and dies, according to certain laws which have never been properly investigated either as a whole or in the mode of their mutual reactions*« (Quetelet, 1835).

Via Quetelets arbejder banes vejen for en standardiseret opfattelse af alderdommen baseret på statistisk sandsynlighed, og muligheden skabes for at håndtere og forstå ældrebefolkningen samlet inden for en *kronologisk afgrænset livsfase* og dermed som særlig population. Denne afgrænsning er bl.a. med til at skabe det videnskabelige afsæt for indførelsen af alderdomsforsørgelsesordninger i større stil i de vestlige samfund med Danmark som det første i 1891 uden invaliditetskriterium. De første nationale målrettede strategier over for ældregruppen som samlet population er hermed søsat.

En afgørende udvikling tæt sammen-vævet med Quetelets arbejder er, hvad vi kunne kalde for medikaliseringen af den aldrende krop. Ret hurtigt og i takt med den øvrige udvikling af den medicinske videnskabs specialiseringer og grenspecialer dukker en mere systematisk og profes-sionel medicinsk interesse op for alderdommens sygdomme. Geriatrien fødes som egentlig videnskab omkring 1840, men har – som det også er dokumenteret af den danske gerontolog og læge Henning Kirk i disputatsen: *Da alderdommen blev en diagnose*, – Quetelet med flere som sin egentlige og væsentligste forudsætning. En afgørende konsekvens af denne tidlige ind-dæmning af den aldrende krop som medi-cinsk kategori har været et altdominerende

medicinsk blik på denne. Dette bredte sig i løbet af de næste hundrede år ud i alle samfundsmæssige sfærer fra behandling og omsorg til almindelige borgeres forestillinger om den aldrende krop. Dette me-dikaliserede ældrebillede indeholder forestillingen om den trætte (energiforladte), aldrende krop og forankres som det dominerende billede af alderdommen op gennem det 20. århundrede.

Forud for den egentlige juridiske og so-ciologiske udgrænsning af de ældre fra arbejdsmarkedet med pensionsreformerne fra 1891 i Danmark er således gået mere end et århundrede fra det øjeblik, hvor den videnskabelige interesse for den aldrende krop for alvor begyndte at udgå fra lægevi-denskaben²⁴. Det er på den baggrund rele-vant at tale om den medikaliserede ældre-krop i samme åndedrag, som den uproduk-tive aldrende krop bringes på banen, selv-om man ikke kan tale om et egentligt kau-salitetsforhold.

Det er kendetegnende for Det moderne Gennembrud i det 19. århundredes afslut-ning i Danmark, at det følges af konstitue-ringen af et nyt alderdomsbegreb, af en egentlig alderdomsforsørgelse og et nyt syn på de ældre i samfundet (gerontolo-gisering). Baggrunden for dette er som be-kendt professionaliseringen af videnska-berne, der fandt sted gennem det 18. og 19. århundrede, og som medførte en uddif-ferentiering af en række videnskabelige genstandsområder. Lægevidenskabens spe-cialer er en konsekvens af denne udvikling. Som omtalt dukker den første egentlige moderne geriatriske forskning op fra om-kring 1840. Dens internationale gennem-brud finder imidlertid først sted i perioden op til første verdenskrig, i Danmark først efter anden verdenskrig. Den moderne al-derdom konstrueres i lyset af den sund-heds- og hygiejnebølge, som aktualisere-

des i Danmark i slutningen af det 19. århundrede. Den blev synliggjort gennem en stigende interesse for ældre kroppen blandt læger, terapeuter og naturvidenskabfolk op gennem det 20. århundrede. Som det fandt sted i arbejdslivet moraliseres og æstetiseres det videnskabeligt korrekte også i den socialhygiejniske bølge. Opfattelsen af den sunde krop forbindes med normative adfærdsværdier gennem nogle komplekse læreprocesser og kropslige idealiseringer, og kommer til at stå i et modsætningsforhold til den aldrende krop, der forbindes med sygdom og snarlig død.

Op gennem det 20. århundrede har det gennemgående træk således været, at den medicinske institution har fået monopol på den sociale konstruktion af den aldrende krop. Dette har blandt medført en tendens til en tolkning af kroppen i universalistiske, totaliserende kategoridannelser. Nedenstående citat kan give et meget godt indtryk af, hvad det var for et alderdomsyn, der blev taget med ind i dette århundrede.

»*Oldingealderen opnaaes oftest af Personer, der have havt et godt Helbred og have levet maadeholdent og regelmæssigt, medens et for rask Forbrug af Livskraften ved overanstrengende aandeligt og legemligt Arbejde, Udskielser, Drikfældighed, Sorger og Bekymringer oftest hurtigt medtager Legemet, saa at der indtræffer en for tidlig Alderdom og Død.*« (P. Panum: *Illustreret Lægebog. Leksikon for Sunde og Syge. København, 1895.*)

Medikaliseringen af den aldrende krop og det aldrende individ synes heller ikke at have fået et modspil fra den psykologiske videnskab, hvis udviklingspsykologiske paradigme længe har bevæget sig parallelt med det medicinske i en udtalt forfalds- og antivæksttænkning omkring alderdom og aldring.

De seneste år er der dog blevet stillet kraftige spørgsmålstegn ved holdbarheden af denne tænkning, og såvel det lineære, udviklingspsykologiske paradigme som det medicinske har været under heftig kritik. Eksempelvis har professor Lars Tornstams teorier om gerotranscendens²⁵, samt ny forskningsmæssig dokumentation²⁶ om intelligens, kognition og hukommelse m.v. pillet ved den negative stereotype, som hidtil har båret medicinsk og psykologisk tænkning.

Den vestlige verdens personlighedsopfattelse er stadig snævert koblet til logiske, lineære livsforløbsmodeller og udviklinger. Disse fører imidlertid ofte til en form for kompleksitetsreduktion, når der tales om den aldrende person.

En ofte forekommende reduktion er forestillingen om alderdommen som den anden barndom. Det er besnærende at drage en sådan parallel mellem to livsfasen, hver for sig marginaliseret i hver sin udkant af livsforløbet. Selvom sammenligningen kan synes absurd er forholdet mellem de to aldre en af de hyppigt forekommende dikotomier, som er med til at karakterisere alderdommen og isolere denne i en myte om afhængighed.

Alderdomsbilledets dikotomi – alderdom som ‘anden barndom’

Gennem historien synes der altid at have været to fundamentale og modstridende billeder af den aldrende krop tilstede samtidigt. Det ene betegnende en nedadgående bevægelse i retning af forfaldet og døden, det andet en opadgående mod fuldbyrdelse, forløsning og fuldendelse. På den ene side altså billedet af svækkelse, hjælpeløshed, upålidelighed både fysisk, såvel

som intellektuelt og mentalt, på den anden side ældre mennesker set som inkarnationen af visdom og livserfaring, som er blevet betragtet med ydmyghed og ærefrygt. Den samtidige tilstedeværelse af de to stereotyper udelukker dog ikke, at de i samme periode i forskellige klasse- og sociale eller etniske grupperinger kan være vægtet højt forskelligt. Sådanne afvigelser, modsætningsfyldtheder eller paradokser i ældre billedet udgør råstoffet for fortolkning i de seneste års spirende kultur- og mentalitetshistoriske forskning i alderdommen. Nogle af disse analyser fremviser dog den svaghed, at de aktuelle levevilkår eller sociale strukturer for ældre individer i givne samfundsløse ikke medreflekteres.

I skønlitteraturen optræder den ældre person som arketype hos mange forfattere: Shakespeare beskrev livets syv stadier og portrætterede det sjette som alderdommen og dens fysiske forfald:

The sixth age shifts

Into the lean and slippered pantaloons

With spectacles on nose and pouch on side,

His youthful hose, well saved, a world to wide

For his shrunk shank, and his big manly voice,

Turning again towards childish treble, pipes

And whistles in his sound. Last scene of all,

That ends this strange eventful history,

Is the second childishness, and mere oblivion

Sans teeth, sans eyes, sans taste, sans everything.

(Shakespeare: As You Like It (Act 2, Scene 7))

Shakespeares fremstilling af den ældre krops forfald og svækkelse er i fuld overensstemmelse med de billeder og forestillinger om den gamle krop, som har været udbredt siden Antikken.

Shakespearecitater rummer ud over beskrivelsen af kropslig svaghed og fornedrelse også en anden metafor, som helt op i vor tid kan opleves som en hyppigt forekommende tematik i forestillingen om al-

derdommen, nemlig alderdom forstået som »en anden barndom«. En sammenligning, som har haft latterliggørelsen af den gamle som sin trofaste følgesvend. En af de mest fundamentale mytedannelser omkring alderdommen har været dens tilsyneladende besnærende paralleller til barndommen. På den ene side ses ofte tætte bånd mellem bedsteforældre og børnebørn – de forstår hinanden på en særlig måde, uden at autoritets- og myndighedsforholdet sættes på spil. På den anden side er alderdommen stadig i et vist omfang gennem ord- og billedbrug blevet associeret med barndommens lavstatus. Alle kender vendingen: »At gå i barndom igen.« Infantiliseringen af ældre i en meget høj alder har betydning for selve konstruktionen af alderdommen. Ældre mennesker gøres metaforisk til børn. Det er da heller ikke til at komme uden om, at alderdommen og barndommen strukturelt set har nogle ligheder. Begge livsfaser er placeret i udkanten af livet, og både børn og ældre deler betingelserne ved afhængighed. Men forskellene mellem børn og gamle synes at være nok så indlysende.

Det påpeges i en del teorier, som søger at forklare styrken, der får denne infantiliserings til at slå igennem, at en del af forklaringen formentlig ligger i magtkampen mellem livsfaserne. Det synes at være i voksne/midaldrendes interesse at skabe en så markant social distance som muligt mellem midtlivet og alderdommen, for på den måde at fortsætte de midaldrendes position som den mest magtfulde kategori i samfundet. I idrætten ligner det mere de unges kamp mod de gamle.

På samme måde som individualiseringsprocessen under samfundenes modernisering og industrialisering førte til en udgrænsning af børnene ved at flytte dem fra familie og produktion og ind i skole-systemet, (og kvinderne væk fra markar-

bejdet og ind i køkkenet), således blev de gamle flyttet fra aktiv deltagelse i arbejdslivet ind i pensioneringen og ind i institutionerne. Historisk set har der været grobund for en nedladende infantilisering af de gamle. De kunne jo ikke bruges til noget i et produktivistisk samfund. En sådan holdning kan illustreres ved hjælp af en af de utallige livsforløbsmodeller eller livstrapper. Det hedder om henholdsvis 10 års alderen og 100 års alderen i livstrappen »*Mandfolkenes Livsalder*«²⁷:

10 Aar – Et Barn

*Skiønt mange Børn på denne Alder
har gamle Folkes Vittighed;
Man Børn alligevel dem kalder:
The de ei deres bedste veed.
Den gode Krog dog tidligt krøger;
Et Barn som vil blive til Mand,
Paa denne Alder sielden spøger;
Men stræber at faae meer Forstand.*

100 Aar – Barn igjen.

*Et fem Aars Barn er Selskabs-Broder
For den, som opnaar fem Snese Aar.
Blandt Dukketøj de begge roder;
Thi andre Ting de ei forstaaer.
Gud naade dem, som blir saa gamle,
At de maa blive Børn igjen,
Og snarlig dem blant sine samle
Til evig Fryd i Himmelen.*

Angsten for at blive som barn igen lever i mange mennesker. Demente ældre betragtes stadig i nogle sammenhænge som børn, og tiltales som sådan, men også velfungerende ældre kan på institutioner og i andre professionaliserede sammenhænge (inden for idrætten f.eks.) opleve at blive aktiveret i sanglege, trilleboldøvelser, billedlotteri o.lign. At genfinde barnet i sig selv kan være positivt, men at blive offer for barndommen som metafor for alderdommen kan skabe meget ydmygende situationer.

Studier af den danske sportsjournalistik omtaler af aldrende idrætsudøvere, som jeg arbejder på i øjeblikket, demonstrerer på mange måder, hvor levende myten om »det latterlige gamle barn« stadig er. Om end en række nationale koryfæers sportspræstationer i en høj alder dog omtales respektfuldt, så synes det generelle billede at være, at sportsjournalister og andre aktører i sportens verden, endnu har svært ved at tage ældre idrætsudøvers præstationer og engagement alvorligt.

Modsætningsfyldthederne er markante. Parallelt med myten om den anden barn-dom kender vi alle til forestillingen om alderdommens visdom. Billedet af samfundets livserfarne, myndige ældste, hvis livstråde bagud væver kontinuiteten i samfundet. En kontinuitet, som dog på den anden side i nogle samfund bærer et magtfuldt gerontokrati oppe, som ikke altid er lige elsket.

Forestillingen om alderdommen har siden tidernes morgen været forbundet med troen på at vinde evigt liv blandt andet ved at finde frem til ungdommens kilde. Det lange liv har af samme grund været omgærdet af stor interesse, og har medført passende prestige for den heldige. Nutidens bestræbelser på overlevelse ved brug af terapier og vedligeholdelsesteknikker er et produkt af forestillingen om det lange, lykkelige liv og af angsten for ikke at overleve. Ud over ungdommelighedsmyten er dødens betydningshistorie således ikke uvæsentlig for forståelse af ældrebillederne.

Den aldrende krop og det sunde, lange liv som projekt

Drømmen om det lange liv har tilsyneladende altid eksisteret og har været med til

at præge forestillingerne om aldringsprocessen. Der har gennem århundreder verseret et utal af historier om mennesker, som har levet helt op til mellem 130 og 200 år. Enkelte kulturer er blevet fremhævet for deres store andel af meget gamle i befolkningen – Kaukasus f.eks. De fleste beretninger er blevet manet i jorden som pure opspind, resten betragtes som rene skrøner²⁸. Alligevel er drømmen om langt liv en stadig drivkraft og kilde til motivation for mange jorden over. Fra at være en mulighed for særligt udvalgte mennesker er det lange liv gennem historien blevet et spørgsmål om levemåde og mådehold. Allerede i slutningen af 1400 tallet publicerede den italienske læge Gabriele Zerbi værket »*Gerontocomia*« (1489) omhandlende omkring 300 sygdomme og deres behandling med henblik på sundhed og langt liv i alderdommen. Desværre var Zerbis evner som læge ikke på højde med hans relativt avancerede tanker om pleje og behandling. Han blev i 1505 dræbt af slaverne til en tyrkisk pasha, hvis liv det ikke lykkedes ham at forlænge. Den italienske adelsmand Luigi Cornaro fulgte op i midten af 1500 tallet med bogen: *How to Live One Hundred Years and Avoid Disease* (1558). Heri beskriver han, hvorledes et regelmæssigt og mådeholdent liv med diæt og træning bragte ham på fode efter en livstruende sygdom i 35-40 års alderen og sikrede ham – efter hans egen mening – et langt liv. Han døde i 1566 i en alder af 102 år. Anden dokumentation peger imidlertid på, at han kun blev 96, og at han tilsyneladende fuskede med sin fødselsattest med det formål at blive anerkendt som hundredårig og levende bevis for sin egen livsfilosofi. I de følgende århundreder præsenteres i sundhedslitteraturen en række teorier om langt liv og livsforlængelse. De introducerer næsten alle diæt, træning og

fysisk aktivitet, samt mådeholden adfærd som vejen til målet, altså en endnu i dag ikke umoderne strategi til livsforlængelse.

Etnologen Signe Mellempgaard²⁹ påpeger, at den aldrende krop, som i dag i lighed med den ungdommelige krop mere og mere betragtes som plastisk og formbar, ikke altid har været opfattet således og været tilgængelig for den enkeltes viljebestemte reguleringer. Helt frem i 1700 tallet er den generelle opfattelse af den aldrende krop statisk. Kroppens forfald er uafvendeligt, den enkelte kan ikke stille noget op mod livets skæbne. Krop og sjæl er i ydre kræfters eller i Guds hånd. Fra omkring starten af 1800 tallet tydeliggøres imidlertid et bevidsthedsmæssigt skred, som handler om, at kroppen også er individets eget projekt og mulighed. Signe Mellempgaard citerer *Bondepraktikaen*³⁰ fra 1805 for følgende:

»Det beror næsten altid på os selv, om vi ville blive gamle eller ej. Vor Levemaade gjør meget hertil; ere vi dovne, skidenfærdige, søvnige, vredladne, hevngierrige, hengivne til stærke drikke eller løsagtighed; saa nedbryde vi forsætlig vor Sundhed og komme tidligere i Graven, end ellers. Ere vi derimod venlige, nøjsomme, arbeidsomme, ædruelige og behjelpsomme mod andre Mennesker; saa have vi sunde Dage og ere endnu naar vi ere gamle ligesaa raske og muntre som den unge«

Citatet har ingen præcis adresse rent aldersmæssigt, men afspejler den diffuse aldersoplevelse, som var karakteristisk for et førmoderne samfund. Det er bemærkelsesværdigt, hvor stor ligheden er med vor tids budskaber om motion, mådehold og sund livsførelse.

Livsforløbets modeller

Alderdommens historie er ikke alene et spørgsmål om ældres institutionalisering

som demografisk og statistisk afgrænset befolkningsgruppe i velfærdsstaten. Alderdommen kommer, som det er beskrevet i de forudgående afsnit, også til syne i diskurser om og repræsentationer af den aldrende krop og det aldrende individ. Hertil kommer, at interessen for det levede liv, ældre menneskers hverdagserfaringer, gennem de seneste år er blevet endnu en gren af ældreforskningen³¹.

En af de mulige nøgler til at forstå, hvorledes alder som kulturel og social konstruktion forestilledes, er de billedmæssige fremstillinger af livsforløbet, som vi kender i form af livstrapperne. Livstrapperne er blevet studeret indgående inden for bl.a. den kultur- og socialhistoriske forskning³². De bygger på den universelle erfaring, at livet opstår og udvikler sig, at det kulminerer, og at det herefter går til grunde. Livstrappen er på den måde et samlende udtryk for bl.a. det biologiske paradigme, som præger vores opfattelse af aldring som: udvikling – kulmination – forfald (vækst – blomstring og afblomstring/visnen hen).

Billedmæssigt fortælles her livsforløbets historie i arketyper. Faderskikkelsen, moderfiguren, kæreste-ægtesparrets livsbane. Interessen påkaldes især af, at vuggen med spædbarnet – eller vognen, som kørte spædbarnet til dåben ofte tilføjedes billedet. Dette scenari har sit helt klare parallelbillede i kisten, som ofte kunne ses blive båret til den åbne grav i den anden ende af levnedsløbet. Menneskelivet integreres i naturens rytmiske vekslen – fødsel/liv/død – forår/sommer/efterår/vinter – spiring/blomstring/visning/død. Til støtte for overskueligheden i fremstillingen har man gennem tiderne anvendt naturens rytmer eller matematiske modeller for livets gang. Victorianismens forkærlighed for 10 talssystemet fornægter sig ikke i de ofte forekom-

mende ti-delte livsafnit på plancherne. Livstrappernes kulturelle og regionale udformninger repræsenterer forsøgene på billedligt og forståeligt at fremstille den biologiske aldringsproces i en letforståelig metaforik. Livsfasernes orden og overskuelighed har hjulpet beskueren til at forstå sig selv i forhold til specifikke ældre, der er defineret gennem særlige normdannelser, strukturerende principper, reguleringer og standardiseringer. Alligevel er det først inden for de seneste generationer i dette århundrede, at det er blevet reelt, at man virkelig kunne se frem til at leve gennem alle faserne. Dette er sket med stigningen i den forventede levealder. Først nu har livsfaserne fået repræsentativitet. Til gengæld er det så spørgsmålet om det, der illustreres, stadig eksisterer som det typiske liv.

De historiske livstrapper synes at have foregrebet den kronologiske og kalendriske standardisering af livsforløbets forskellige faser, som minutiøst institutionaliserede sig (dvs. manifesterede sig som grundlæggende regelsystemer) fra 1800 tallet og frem efter. Indføringen af kronologiseringen som omdrejnings- og koordineringspunkt for livsgennemløbet, som er velbeskrevet af bl.a. historikeren Martin Kohli³³, er uløseligt forbundet med nationalstaternes dannelse, den demografiske transition, videnskabeliggørelsen, modernitetsgennemslaget, den industrielle rationalisering m.v.

Til gengæld harmonerer livstrappernes biologiske, deterministiske og degenerative fremstilling af det kontinuerlige aldersforfald ikke med vore dages ændrede forestillinger om en social og en psykologisk aldring, som også rummer vækst og udvikling, ligesom det er erkendt, at det kropslige forfald kan påvirkes gennem træning. Før vort århundrede var aldringsprocessens biologiske konsekvenser koblet

tæt sammen med den enkeltes indplacering i arbejdslivet, i husholdningen, i familien og i offentligheden. Der er dog ikke noget, der tyder på, at sådanne individuelle erfaringer tidligere i historien har samlet sig i en kollektiv social bevidsthed om aldringens betingelser.

Fra o. 1890'erne konfronteres den diffuse, individualiserede aldersoplevelse med en samfundsmæssigt mere reguleret og regelbunden. Med indførelsen af en offentlig alderdomsforsørgelse defineres et eksakt tidspunkt for den enkeltes indtræden i pensionstilværelsen. Det bliver efterfølgende de omskiftende strukturer og organisatoriske forhold inden for arbejdslivet, som sætter dagsordenen for alderserfaringen.

Det bliver den medicinske videnskab, herunder arbejdsfysiologiens landvindinger i slutningen af 1800 tallet, som på baggrund af visionen om den produktive og utopien om den utrættelige krop tilvejebringer væsentlige argumenter for ekskluderingen af den aldrende krop som arbejdskraft. Via arbejdsfysiologien gøres arbejdskraften videnskabelig og målelig – og dermed skabes formentlig det afgørende konkrete, mekanistiske grundlag for udgrænsningen af de gamle som arbejdskraft. Arbejdskraftens installering som en del af ordensprojektet er en afgørende erkendelse. Der er således ikke noget at sige til, at den aldrende krop i denne kontekst dels opdages som en energetisk krop og deraf som en gammel »motor«, dels rangeres ud på et sidespor i forhold til arbejdslivet og i videre forstand samfundslivet, hvor kraft og energi blev omdrejningspunkter. Som omtalt tidligere er dog hverken det medicinske, det arbejdsfysiologisk-energetiske, det socialpolitiske eller det bureaukratiske argument alene om at afstedkomme udgrænsningen af de gamle, men der er tale

om et samspil mellem disse væsentlige faktorer.

I følge Anson Rabinbach³⁴ har træthedens allestedsnærvær været et kraftigt indicium for kroppens stædige modstand mod moderniteten. Det bør undersøges nærmere, i hvilket omfang den aldrende krop på denne måde med sin naturlige træthed og sit energitab har været uforenelig med modernitetens tro på kroppen som motor, produktivkraft og som politisk instrument, hvis energier skulle kunne integreres i videnskabeligt designede organisationssystemer. I de første 50-75 år af det 20. århundrede skulle det imidlertid vise sig, at forestillingen om kroppen som motor fremstod som den dominerende kropsmetafor og på den måde formentlig har været afgørende for den grundlæggende stereotype, negative opfattelse af den aldrende ikke-arbejdende krops værdi.

Den moderne stat bringer en dynamisk forandring af alderskategorierne med sig, som sætter focus på kollektiviseringen af bevidstheden om overgangen fra arbejdsliv til pensionisttilværelse. Den drivende kraft i udviklingen af bevidsthed om alders- og livsfaser har dog ikke først og fremmest været aldersspørgsmålet i sig selv, men derimod spørgsmålene om en administrativ og bureaukratisk differentiering af befolkningen og behovet for disciplinering og social kontrol i Foucaulsk forstand. Imidlertid er det væsentligt ikke at pege på alt for simple sammenhænge, men derimod på, at spørgsmålet om aldersbetingede livsfaser må diskuteres i et komplekst forhold til økonomiske og sociale strukturer i det (de) kapitalistiske samfund. Alderdomsforsørgelseslovgivning og pensionsreformer må dog anses at have været afgørende redskaber for konstruktionen og legitimeringen af en normativ alder for overgangen til en pensionsberettiget alder-

dom, og dermed for den symbolske differentiering af de ældre som uproduktiv population uden for arbejdslivet.

Billedet at den menneskelige motor opretholdtes til ind i efterkrigstidens 1950'ere, men fra midten af 50'erne begyndte denne metafor at forsvinde, idet automatiseringen vandt frem og begyndte at frigøre arbejdet fra materialiteten og det fysiske – muskler, nerver, energi – m.a.o. fra kroppen. I takt med at metaforen: »den menneskelige motor« svandt bort svækkedes også arbejdet som et centralt omdrejningspunkt i europæisk tankegang. Dette afspejles med al tydelighed i den matematisk-økonomiske størrelse, kaldet den humane kapitalværdi, som i dag ud over national- og erhvervsøkonomien diskuteres bl.a. ved udregning af sundhedsøkonomiske nøgletal. Den humane kapitalværdi betegner nutidsværdien af arbejdskraften. Værdien er forholdsvis lav for nyfødte, stiger frem mod 25 års alderen for derefter at aftage og gå imod 0 ved pensionsalderen. Vi lever i dag i et samfund, hvor informationsteknologien erstatter arbejdet. Idealbilledet på arbejdskraften er ikke længere den »tayloristiske-muskelbøf«, men derimod en »cerebral arbejder«, som producerer information. Moderne arbejde er dematerialiseret arbejde, arbejde uden krop. Måske åbner netop dette for en reinstallation af den aldrende krop som arbejdskraft. Små ungdomsårgange, pensionsbomben og talen om det »grå guld« synes at pege i den retning.

Levetidsforøgelse og livsfaseforskydninger

En helt afgørende udvikling i livsforløbets faser fremkommer historisk set i takt med dette århundredes dramatiske forøgelse af

den gennemsnitlige levealder. Som det især er blevet dokumenteret af socialhistorikeren Arthur E. Imhof har levetidsforlængelsen betydet en slags »demografisk« emancipation af især kvinden³⁵. Hvis man betragter tidligere århundreders livsforløb for en kvinde, så springer det i øjnene, at hendes levetid netop var tilstrækkelig til at føde og opdrage det socialt nødvendige antal overlevende børn. I dag er det (endnu) det almindelige, at moderskabets forpligtelser ophører ca. ved det 45. år. Hermed er opdragelsen af børnene ikke mere en livslang pligt for kvinden. Forældreskabet bliver en livsfase, som man passerer i sit liv. Efterfølgende kan hun se frem til 30-40 års postparentalt liv. Denne periode kaldes i dag for »the empty nest period«. Denne livsfase, som også deles af manden i de fleste af årene, giver altså ikke moder- og forældreskabets mening til tilværelsen. For mange ældre forløber denne periode uden indstiftelse af ny mening i form af eksempelvis genvækst eller nye aktiviteter og gøremål. Den postparentale periode fremstår stadig tydeligere som en, strukturelt set, afgørende baggrund for de aktuelle oplevelser af brud på livsfaserne. Disse viser sig som nye og anderledes diskontinuerte forestillinger om den aldrende krop.

Tilsyneladende får den øgede levetid afgørende indflydelse på hele livsfasekonstruktionen, og med dette også betydning for forestillingen om den aldrende krop. Den klassiske livsfasemodel indeholdt fire livsfaser: barndom, ungdom, voksendom og alderdom. I de seneste år synes yderligere én livsfase at være kommet til syne som et produkt af forskydningerne i familiecyklussen, således at der nu kan tales om en 5-alders matrice. I denne nye aldersmatrice adskiller den egentlige alderdom sig fra voksendommen. Den traditionelle alderdom begrænses til alene at være de

Brudeparret Lillian Nielsen, 75 år og Johannes Baasch, 77 år i Sct. Nicolai Kirke i Aabenraa november 1994.

sidste leveår, hvor forfaldet er så stort, at den gamle er afhængig af hjælp fra andre. Til gengæld installeres en livsfase, hvor en »second adulthood« (young olds) afgrænses fra »first adulthood« på den ene side og old age (old-olds) på den anden. Den engelske historiker Peter Laslett har foreslået en »tredje alder« som kollektiv livsfase, baseret på den sociale erfaring af alderen, men i modsætning til en fjerde livsfase, hvor den biologiske aldring for alvor sætter sig igennem, og som fremtræder som forstadie til døden mere end som en egt. »livs«fase³⁶.

Den tredje alder er også beskrevet af Jo-

han Fjord Jensen som et plateau, der binder voksendommen sammen med den aktive del af pensionisttilværelsen, hvor man ser livsværdier og livsstilmønstre ført videre fra 45-50 års alderen og op i 70'erne³⁷. Den kronologiske alder er stadig et omdrejningspunkt for den kontekstuelle placering af individer i det offentlige, såvel som det private liv. Der opereres stadig med livsfaser, men trægheden er påfaldende, når det handler om yderligere differentieringer af aldersstadier i livsforløbet.

En overgang fra en fire-alders matrice til en fem-alders kan ikke i sig selv siges at være epokegørende. Omgangen med al-

ders- og livsfasebegrebet demonstrerer, at vi dybest set ikke er nået længere end, at vi stadig anvender eksisterende livsstadier som udgangspunkt for en differentiering, eksempelvis er dette tilfældet i brugen af begreberne: »unge ældre«, »ældre-ældre«. Alder og aldring opfattes som et kontinuum, hvor den væsentligste distinktion og dikotomi stadig er ung versus gammel. Men måske er der i virkeligheden ikke tale om en dikotomi mellem ung og gammel alene, måske er begge kronotyper (John Gillis betegnelse) underlagt samme skæbne. I sammenligning med børnene og de voksne erhvervsaktive har hverken unge eller ældre haft samfundsmæssig bevågenhed. Siden 1960'erne er ungdommen som livsfase tendentielt blevet forlænget til op i trediveerne, og alderdommen er med den øgede levelængde blevet et reservoir af »rolleløse« individer fra 60 – 90 år. John Gillis summerer denne udvikling op på følgende vis³⁸:

»We have reached a point where numerical age is no longer a reliable predictor of life circumstances. It is not just the timing but the sequencing of the times of our lives that has become uncertain. Many people no longer act their age, with the result that the apparent natural laws of aging are being called into question in the social as well as the medical sciences. Now that the unreliability of age as a predictor of a person's mental and physical capacities has been acknowledged, even more discrepancy has been generated between the old self-fulfilling images of old age and actual behaviour.«

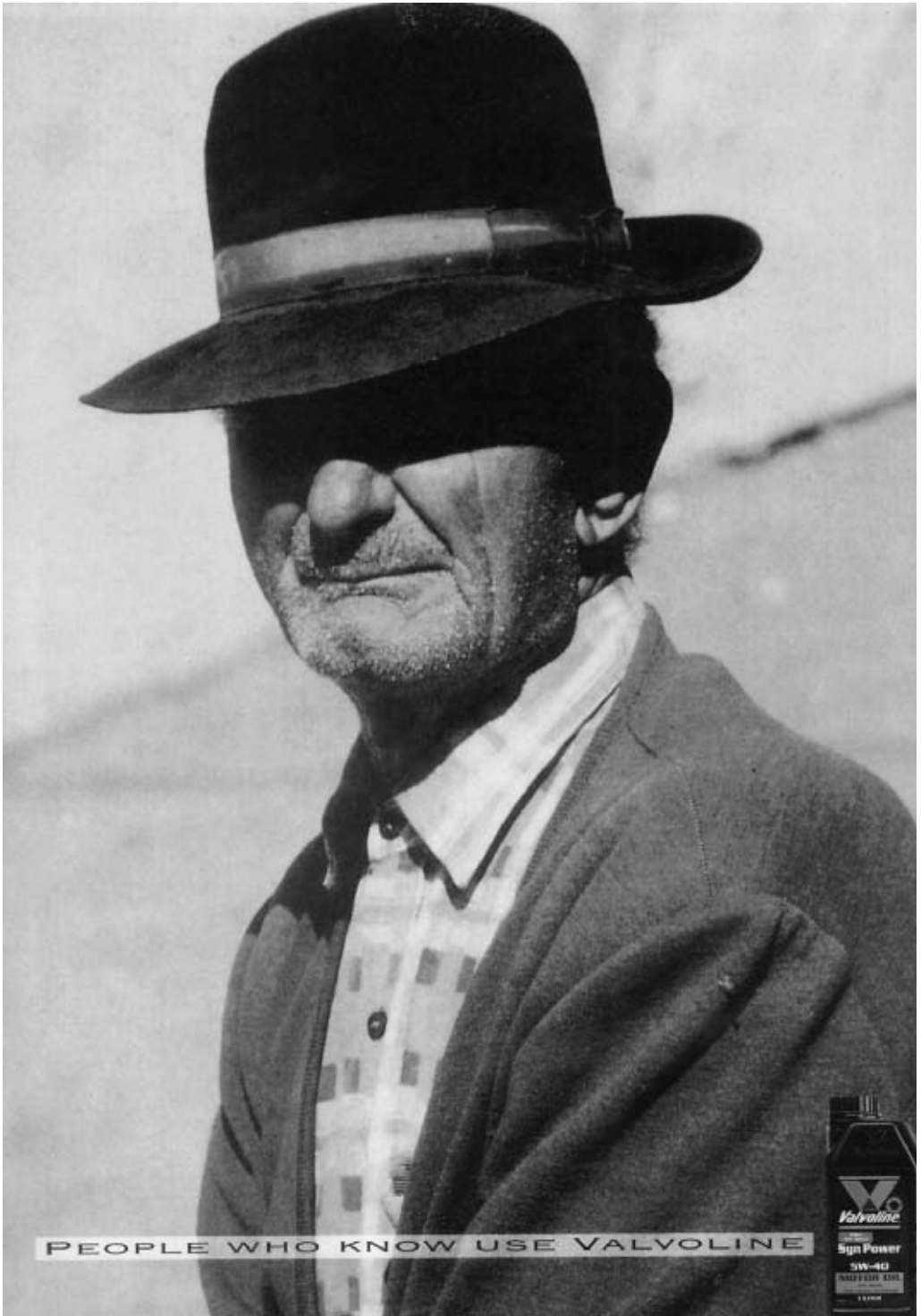
Alder som begreb, og i særdeleshed kronologisk alder, er i de seneste år blevet mindre magtfuld som reference, og fremtræder nu stadig mere impotent som forklaringsform. Ikke mindst i 1980'erne og 1990'erne er en stigende dekonologise-

ring af aldersopfattelsen blevet påfaldende. Denne transformation af aldersbegrebet og forandringerne i en ellers fasttømret livsfasekonstruktion har synlige identitetsmæssige konsekvenser for den aldrende person.

Æstetisering, stilisering og kommercialisering af den aldrende krop

Skiftet fra tiden som bærende identitetskonstruktion til rummet som referencepunkt åbenbarer sig stadigt tydeligere. Livsfasernes tendens til sammensmeltning og overlap synes i sin mest radikale udgave at resultere i en form for »uni-age«, hvor de gamle leger og børnene arbejder, hvor børn klæder sig som voksne og gamle som børn, og hvor både ældre og børn bruger samme computere, videoer, legetøj og idrætsredskaber. Der er mange tegn i det performative aldersbillede på, at grænserne mellem de forskellige livsfaser og deres iscenesættelsesmønstre er udflydende. Dette gælder også uddannelsesforhold, arbejde, seksualitet, turisme, kunstig befrugtning, konkurrenceidræt, etc.

Et mere barnligt sprogbrug blandt voksne og ældre tenderer mod at udviske den lingvistisk baserede autoritative forskel mellem ældre og unge, mellem børn og voksne. Hertil kommer en voksende interesse for fitness, motion og idræt blandt ældre³⁹ Denne interesse markerer den aldrende krops gennembrud i en sportsbevægelse, som i sin selvforståelse og i sin historiske oprindelse er en ungdomsbevægelse. I den kontekst kan aldersbegrebets relativitet ikke overses, når sporten opererer med »old boys« og veteraner allerede fra 30 års alderen⁴⁰. I overensstemmelse med, hvad der kan konstateres i socioling-

PEOPLE WHO KNOW USE VALVOLINE

VALVOLINE DANMARK A/S TLF. 43 73 22 00. FAX. 43 53 29 33

vistikken tyder meget på, at ældre fitness- og sportsaktive også danner et nyt kropssprog, som er mere ungdommeligt, mere præget af sundhedsforestillinger og mindre livsfasebestemt end tidligere.

Modsætningsfyldtheden og paradoksaliteten i ældrekroppens fremtrædelsesformer og repræsentationer, som bl.a. kommer frem i tidens reklamer, aviser m.v., underbygger tendensen til opbrud i alders- og aldringsparadigmet. Gamle tegn, metaforer og symboler blandes med nye og understreger kompleksiteten i modsætning til de fremherskende forenklede, stereotyper om den aldrende krop. Det er væsentligt at understrege, at alle typer billeder, også af den aldrende krop, der cirkulerer i medie- eller institutionaliseret form, eller i den sociale praksis, produceres i det øjeblik, de konsumeres. Netop, som vi har vænnet os til at afkode den ungdommelige æstetisering og stilisering af den aldrende krop, dukker overraskende billeddannelser op.

‘Valvolinemanden’ synes at fremstå som det traditionelle billede af den gamle landarbejder og hans krop. Dog er han smalskuldret. Det er ikke den rå muskelpotential, som driver denne mand og giver ham status og aura. Snarere er det eftertænksomheden og roen. Et furet vejrbrudt ansigt med landarbejderens daggamle maskuline, skægstubbe. En prærieulv, som signalerer »Jeg er mig selv – kom ikke her med jeres kliniske, glatte ungdomslook« – Men dobbeltheden springer i øjnene her. Skægstubbe er jo også en moderne markør for afslappethed, »blid råhed« og over-skud. Og her er kernen i reklamen, at der ikke bare er tale om en ældre arbejdsaktiv person, men også om forestillingen om en hypermoderne ældre, som skuer ind i fremtiden. Omend grå som en etableret fordom om pensionisttilværelsen, har han, som en

Herman Bangsk figur, styrke som en »stille eksistens« med livsvisdommens lavmælte fremtoning (læg mærke til tekstens anonymiserende: *People who know.....*). Hattens placering på hovedet, og hatte-skyggens personlige »knæk« bagi, bekræfter tilstedeværelsen af en empirisk krop. Billedet rummer både den sociale repræsentation af en ældrekrop og det levede liv, både typen og individet. Han inkarnerer en ny tids brugbare ældre mennesker – og dermed, hvis vi skulle have glemt det, livserfaringens omsættelighed i livet – »know how« som tavs viden – kroppens og intellektets akkumulering af erfaringer. Reklamen stinker af olie, – gammel olie. Olie, som i sig selv er et naturprodukt, der først kommer til sin ret gennem en lang raffineringsproces, oparbejdet på baggrund kulturens overleveringer. Der er ikke øjenkontakt med manden på billedet, derimod stikker næsen tydeligt frem under hatte-skyggen. Vel er lugtesansen ikke den mest prestigefyldte sans, så dog sansen som i naturen synes at spille en mere dominerende rolle end synssansen. Det er lugtesansen, som differentierer og gemmer minderne. Næsen er hukommelsen, øjnene det flygtige. Øret, som er halvt gemt, lytter med, men kan også lukke af og filtrere overflødige indtryk fra. Dette bestyrker oplevelsen af, at vi her har at gøre med et autonomt individ. Er lugten sammen med den taktile oplevelse af olien ikke lige netop en væsentlig del af fornemmelsen af en olies kvalitet. Man kan næsten fornemme olien blive ført til næsen mellem to fingre. Og er det ikke kokkes og gourmeters næse, som giver den mest sofistikerede vurdering af madprodukter. Ham her har næse for og kan lugte god olie på lang afstand. Fluen på ærmet har fået lov til at blive sid-dende, den er garant for autenciteten, vi er i naturen, og ikke i reklamefirmaets retous-

Spring trætheden over...

...hver dag, året rundt

Gericomplex®

Gericomplex er vitaminer, mineraler og Ginseng-ekstrakt G115 i én kapsel. Gericomplex er et kosttilskud af høj kvalitet til dig, der vil være sikker på, at din krop får, hvad den har krav på. Når du køber kosttilskud med ginseng, er det afgørende for dig og din krop, at du går efter kvalitet. Og kvalitet er ikke et spørgsmål om mængde. Det er indholdet og især kombinationen af de aktive stoffer, der er afgørende for dig. Gericomplex er ét af verdens bedst dokumenterede kosttilskud.

**Boehringer
Ingelheim**

Boehringer Ingelheim A/S
Indergøtten 10 · 2720 Vanløse · Telefon 58 77 01 71

VITAMINER · MINERALER · GINSENG G115

Sikkert afkast

Klar besked 24 timer i døgnet

Ring til Codan og få gode råd og vejledning om forsikring og akut hjælp, når uheldet er ude. Codan svarer altid.

33 55 55 55

Med en pension i Codan kan De og Deres familie få en økonomisk sikker fremtid.

Hvis De f.eks. vælger en kapitalpension som opsparing, kan De i år indbetale op til 32.000 kr. og samtidig udnytte det skattemæssige fradrag.

Har De allerede en kapitalpension, hvor maksimumgrænsen

er udnyttet, kan De vælge at oprette en ratepension.

En ratepension er en god ekstra opsparings- og fradragmulighed. Få vejledning hos vores veluddannede rådgivere, når det drejer sig om Deres muligheder for pensionsordninger.

Ring til Codan hele døgnet på telefon 33 55 55 55 og få klar besked.

@dan

Codanhus
Gammel Kongevej 60
1790 København V

cheringsunivers. Valvoline er den ægte vare.

I rækken af billeder af livserfaringens genkomst finder vi også tv-kokken Kirsten Hüttemeier. Hun står som nostalgis reinkarnation i TV-køkkenet iklædt – næsten overflødig at nævne – de herostratisk berømte »levn fra gamle dage«, de praktiske skånermer, som nu tilmed er blevet genstand for en nærmest kultagtig dyrkelse. Igen er det livserfaringen og ikke liget, som kommer på bordet. At den gamle krop er blevet trendy kan aflæses af Hüttemeiers entré i tv-reklamen, hvor hun af alt i denne verden introducerer et nyt tele-selskabs indtog på det danske marked. Hvis man forbinder aldrig med senilitet og tab af hukommelse, så læg mærke til, at hovedpointen i denne reklame er at kunne huske selskabets fire cifre.

Det er endvidere interessant, at der i ovenstående to eksempler er tale om arbejdende ældre mennesker. Valvolinemanden indfældes i en arbejdsatmosfære, også på grund af produktets karakter. Hüttemeier, ved vi, er en dame, som arbejder for tv. Hun er forfatter til en lang række kogebøger, og ikke bange for at smøge -ærmerne op. Det er sjældent at se ældrekroppen som en arbejdskrop, typisk har det moderne ældrebillede i efterkrigstiden været billedet af den arbejdsfri ældre, af den institutionsbundne ældre eller af ældre mennesker som uproduktive forbrugere af fri tid. Sådanne billeder er oftest beskrivelser af en positiv eller succesfuld aldring.

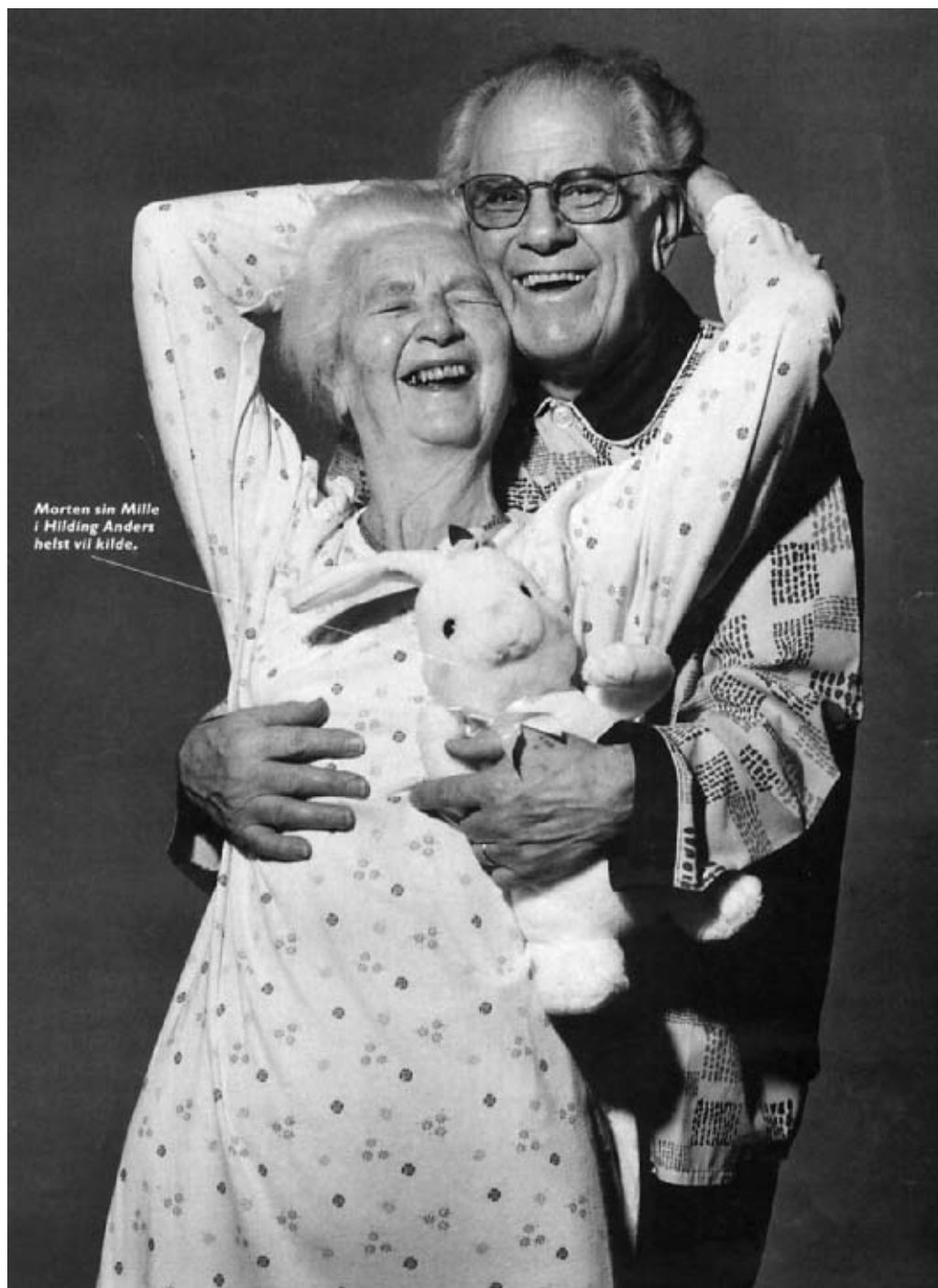
Hyppegt skabes den positive forestilling om alderdommen ved hjælp af et nostalgisk-ruralt univers, eksempelvis som det kendes fra livsforsikringsreklamer, hvor bedsteforældre tager imod børn og børnebørn ved havelågen til et hus omgivet af blå himmel, bølgende kornmarker og dannebrog på fuld stang. Eller også fremstilles

den aldrende krop, som en krop karakteriseret ved tabserfaringer, der kan repareres ved hjælp af specielt designede produkter, der sælges i et tillempet videnskabeligt sprog: »Gericomplex er vitaminer, mineraler, og Ginseng-ekstrakt G115 i én kapsel. Gerikomplex er et kosttilskud af høj kvalitet til dig, der vil være sikker på, at din krop får, hvad den har krav på Gerikomplex er et af verdens bedst dokumenterede kosttilskud«.

Sport, motion og idræt for ældre er blevet en kommerciel metafor for et succesfuldt aldringsforløb på linje med rural nostalgi, og videnskabelig ekspertise. I Gerikomplexreklamen ledsages den citerede produktomtale, ud over et foto af en ældre udspringer i en svømmehal, af overskriften: »Spring trætheden over ...«. I reklamen for pensionsopsparing i Codan er billedet, som det ses, atter en idyllisk, nostalgisk iscenesættelse, hvor tre-generationsfællesskabet udfoldes i petanquesporten, og hvor bedstefar er ved at kaste kuglen. Overskriften lyder her : »Sikkert afkast«.

I denne artikel er relationen mellem alder og køn ikke blevet taget op til uddybende og særskilt behandling. Vi ved, at der opstår en modsætning mellem den mandlige maskulinitet, som udspringer af arbejdet og så den mandlige relative uproduktivitet i alderdommen. Det kan føre til, at den aldrende mand betragtes som noget 'andet' end den yngre mand. Konstruktionen af mandighed i alderdommen er af den årsag interessant, fordi den på en gang rummer bindingen til fortiden i savnet af arbejdsidentiteten, samtidig med at alderdommens arbejdsfrihed rummer kimen til en overskridelse af maskuliniteten. Ingen tvivl om, at vi i valvoline-reklamen ser en mand med sin sociale status og magt i behold. Anderledes forholder det sig med det mere emotionelle og relationelle image,

Nu går vi i seng.

Morten sin Mille
i Hilding Anders
helst vil kilde.

som fremtræder af nedenstående reklame for sengeudstyr af mærket Hilding Anders. Fremstillingen er paradoksalt og kontrastfuld: »Morten sin Mille i Hilding Anders helst vil kilde«. Mandens alder, som ses tydeligt på kroppen (hænder og ansigt), opløses af tilstedeværelsen af tøjkaninen, som han holder i den ene hånd. Reklamens overskrift: »Nu går vi i seng« kan opfattes som en nøgtern konstatering, men den erotiske undertone styrkes af krammekaninen. Reklamen er bemærkelsesværdig, fordi den i en overraskende direkte form fremstiller alderdommens undertrykte seksualitet.

Fra et alderskategorisk til et aldersløst samfund

Det helt afgørende skifte i vor tid er tendensen til nedbrydning af den kronologiske alder som rettesnor for adfærd. I takt med overgangen fra industrielt til postindustrielt samfund redefineres den aldrende krop fra ikke at have betydning i en produktivistisk forstand til at blive et eftertragtet markedssegment i forbrugersamfundet. Det negative eller helt fraværende billede af alderdommen erstattes i stigende grad af en offensiv præsentation af den positive aldring i reklamer, medier, fitnessstilbud og idrætsorganisationers arbejde. Men den øgede fokusering på positiv aldring og æstetiseringen af den aldrende krop har en bagside, idet den er med til at skærpe modsætningerne i den ældre del af befolkningen. Nogle af disse modsætninger, som er af klasse-mæssig, social eller materialøkonomisk art, har eksisteret tidligere. Andre modsætningsforhold er kommet til. Disse har rod i risikosamfundets krav om social eksperimenteren med sig selv. De handler om ældre menneskers individuelle

evne til at stilisere, forme og iscenesætte sig selv i overensstemmelse med nye (krops-) ideale aldersforestillinger.

Ældregruppen konstrueres påny i disse årtier som forbrugere af fysisk aktivitet og af »et ungdommeligt look«. Den aldrende krop stiliseres og æstetiseres som aldrig før. Og der står store interesser bagved. Markedsføring af nye produkter sker i stigende grad med udtalt bevidsthed om gruppen af 50+ årige⁴¹. For ældreforskningen er det et fundamentalt spørgsmål, hvordan man kan skabe ny viden om aldring og alderdom uden samtidig at konstruere med på en ny myte om succesfuld aldring. Eksisterer der andre »narratives« om aldring end denne nye myte?

Vi har tidligere konstateret, at de gamle i løbet af dette århundrede taber deres status som produktionskroppe, men i efterkrigstiden og tydeligst op gennem 80'erne genvinder de status som konsumentkroppe (identitet gennem konsum). Transformationen til konsumentkrop sker for de ældre bl.a. gennem den kropslige iscenesættelse, herunder idrætslig aktivitet, det sunde, sporty look. Denne udvikling indeholder en dobbelthed og en paradoksalt, idet den sociale eksperimenteren og den kropslige iscenesættelse på den ene side for den ældre kan virke betydningsindstiftende, på den anden side imidlertid kan vække forargelse og måske endda angst i en vis forstand i dele af resten af samfundet. Dette gælder for eksemplet det blotte syn af ældre mennesker klædt i korte bukser, stramme T-shirts, tights, body-stockings etc. Det er velkendt, at eksemplevis tøj udsender aldersrelaterede signaler, men også at bruddet på tøjets koder betegner overtrædelse af afgørende samfundsmæssige tabuiseringer, når den ældre gennem sin påklædning bryder med forestillingen om, at ældre lever op til deres alder.

Den gamle krops fysiske kapital – de sociale spor på kroppen

Den stigende interesse i ældregruppen for fitness og sportsaktiviteter rummer en tilsvarende dobbelthed. Typologisk set dyrkes idrætten af ældre inden for mindst to forskellige »paradigmer«. På den ene side udviser ældre et engagement i livsformsidrætter, altså idrætsformer som er en integreret del af personens opvækst. På den anden side dyrkes livsstilsidrætter, som er udskiftelige, og som afspejler den stigende fleksibilitet i ældregruppen, og understreger at kroppen er central som bærer af selvidentiteten. Ældres sociale eksperimenteren med deres krop kan med Bourdieu forstås som en fortsat dyrkelse af kroppen som et livslangt projekt. Men det bør understreges, at kroppen altid vil være et ufuldendt projekt. Også den aldrende krop vil til enhver tid være dynamisk påvirkelig af sociale, kulturelle og økonomiske processer. I nutidens generationer er den aldrende krops symbolske værdi stor i forbindelse med fysisk aktivitet. For en generation siden var den langt mindre. Skiftende sociale omstændigheder vil betyde skift i kroppens symbolske værdi. En effekt af aldringen synes at være en forringet evne til at omsætte fysisk kapital til anden symbolsk værdi. Der synes dog at være klassebetingede forskelle. Mike Featherstone fremhæver, at ældre personer fra arbejderklassen synes at have lettere ved at acceptere nedgangen i fysisk præstationsevne med stigende alder⁴². Den nye middelklasse synes derimod at være grebet af panik og angst over kroppens forfald, hvorfor det heller ikke kan undre, at man her griber til fitness og andre sundhedsorienterede: *body maintenance techniques*. Til gengæld peger Featherstone på, at ældre fra over-

klassen synes at have en evne til at transformere den kropslige aldring til tegn på status. Alder er på denne måde en væsentlig faktor i konkurrencen mellem sociale grupper i befolkningen.

Chris Shilling anfører, at midaldrende arbejderklassemedlemmer reagerer med resignation over for det aldersbetingede kropslige forfald på baggrund af udsigten til den fremtidige faldende levestandard og oplevelsen af en forringet egenkontrol over fremtiden⁴³. Middelklassens angst kan spores til usikkerheden omkring arbejdsmæssig status, f.eks. jalousi over for og angst for at blive overhalet af yngre kolleger. For overklassen er perioden som midaldrende og ældre dybt forbundet med forestillingen om højdepunktet i tilværelsen, af oplevelsen af at være den herskende generation – dette giver et mere afslappet forhold til aldringen.

Der er meget, som tyder på, at ældre mennesker i dag møder hinanden i en ny form for ritualiseret samvær. Et rituelt møde, som skal knæsette fællesskabet i oplevelsen af at være gammel. Hvor alderdommen tidligere førte mange ældre ind i isolation, er der tegn på, at ældre går sammen om oplevelsen af, hvor godt det er at være gammel. Hvor alder tidligere var noget, der differentierede og delte op i kategorier, er alder i gruppen af 60-90 årige på vej til at blive en samlende faktor. At dyrke ældreidræt bliver for mange ældre til en form for symbolsk handling, der f.eks. kan være med til at understrege: »jeg hører til blandt de ældre« og »jeg er stadig vital og aktiv«. Ældreidræt er altså i denne udformning ikke alene »kultur«, men også en kultivering. John Gillis rammer forestillingen om dette aldersfællesskab med et meget fint udtryk, når han beskriver samværrets karakter og temporalitet med ordet: »sæson«⁴⁴.

I reklamen for Dole rosiner opløses sig-

Glædelig Jul fra Californien

Santa Monica, Californien julen 1994

Vi sender vores
varmeste julehilsner
fra Californien og
håber, at du må få en

rigtig glædelig jul
med masser af herlige,
solmodne rosiner
fra Dole.

- og fra **Dole** the better snack

 SuperBrugsen, Dagli'Brugsen, Brugsen, Kvickly og Obs!

nalet om alder i en grotesk, næsten karnevalistisk præsentation af to midaldrende og en gammel kvinde – øjensynligt på en sommerlig juleferie i Californien. Billedet sender mangfoldige og modsatrettede signaler om relationerne mellem alder, temporalitet og stil. Sommer blandes med vinter, ungt med ælde, frihed med traditionsbinding. I en moderne alderskultur, hvor ældre eksempelvis samles som turister, er det ikke kroppen, lineære alder (Chronos) som bærer samværet, men derimod den cykliske spatialitet, der udgøres af turistsæsonens (juletidens) regelmæssige tilbagevendende sammen med rummeligheden i samværet på tværs af alders og generationsgrænser, tilmed i »ungdommens rum«: Californien. Skiftet fra tiden som bærende identitetskonstruktion til rummet åbenbarer sig stadigt tydeligere. Vi er i denne fremstilling af alder og kultur langt fra den (sundheds)videnskabelige klinisk velholdte krop i Gerikompleks-eksemplet tidligere. Her toner det søde liv frem, lysten og nydelsen. Livet taget uforpligtende som sødt snack i form af rosiner lige fra pakken.

Det er en kendsgerning, at kommunikation spiller en afgørende rolle for, at vi kan definere os som mennesker. Billeddannelser er måder at kommunikere symbolsk på. De symbolske repræsentationer for kroppe er bundet til at fungere inden for en be-

stemt symbolsk orden. Der er dog altid en fare for, at billeder, som cirkulerer i det hverdagslige som repræsentationer for den aldrende krop, tages for pålydende. At vi tager fejl af billede og virkelighed. På den anden side hersker der heller ikke tvivl om, at der er forbindelser mellem billeder, repræsentationer og virkelighed. Som det er fremgået i artiklen cirkulerer på en gang traditionelle billeder af den aldrende krop, samtidig med at nye »refleksivt moderne« udvikles.

I den vestlige verdens kultur er kroppen den synlige bærer af alder. Kroppens overflade påkalder sig i denne forbindelse den særlige opmærksomhed. Ældrekroppen er en spektakulær krop, snarere end en følt krop. Det er det visuelle udtryk, der efterlader indtrykket af alder hos den beskueren. Studier af den aldrende person må grundlæggende være sig bevidst, at alderdommen først og fremmest er synlig gennem den kropslige repræsentation i den vestlige kulturkreds. Den empiriske side af den aldrende krop er ikke tilgængelig i samme omfang som beskrivelserne af ældrekroppen set fra beskuernes (de unge, børnene, de midaldrendes) side. Erfaringer fra ældre mennesker selv lider under ikke at være publiceret på grund af den generelle tabuisering og negativisering af ældres erfaringer som væsentlige.

Noter

1. Interview i TV sporten søndag den 3. november 1996.
2. Puggard, L.: Ældre og idræt i »Idrættens Træningslære« GAD, København 1995, samt Puggard, L.: Ældre og træning. Tidsskrift for Idræt 4/96 s. 100-103.
3. Jensen, FJ. J.: Gerontologien i livsalderforskningen. Gerontologi og samfund 4/1993, p. 74-75.
4. Se Young, M. and Schuller, T.: Life after Work. The Arrival of the Ageless Society. New York, 1991.
5. Med udgangspunkter inden for kultursociologien, antropologien og folkloristikken arbejder Christine Swane med billeddannelser og hverdagsoplevelser hos ældre med demens, Peter Lindblad tager udgangspunkt i ældrekulturer blandt indvandrere, Anne Leonora Blaakilde udforsker bedsteforældrenes rolle, Jesper Wégens arbejder med seniorpolitik og overgangen fra arbejdsliv til pensionisttilværelse.
6. Martin Kohli: The World We Forgot: A Historical Review of the Life Course. In (ed.) Marshall, v.W.: Later Life: The Social Psychology of Aging. Sage, California, 1986. p. 271-303. Se også: Gillis, J. R.: A World of Their Own Making. Myth, Ritual, and the Quest for Family Values. Basic-Books, USA, 1996, p. 231ff. Endvidere: Hareven, T.K.: The Discovery of Old Age and the Social Construction of the Life Course. In: (eds.) Hummel, C. & D'Epinay, Chr.L.J.: Images of Aging in Western Societies. Centre for Interdisciplinary Gerontology, Geneva, 1995.
7. Udtryk for den udvikling i retning af stadig ringere psykiske eller sociale reaktioner, som ældre kan føres ind i gennem et pres fra personer i omgivelserne. Formynderi og svage forventninger fra professionelle over for ældre på institutioner kan føre til, at den ældre overtager den rolle, der forventes, nemlig som en person, der ikke længere kan magte, hvad han eller hun kunne før. Denne 'indlærte' hjælpeløshed virker ind på omgivelserne og forstærker deres negative forventninger til den ældre. Jvf. i øvrigt (red) Pedersen Br. J: Gerontologisk håndbog. NNF. Arnold Busck. Kbh. 1990, p. 127.
8. Aktivitetsteorien udgår fra den antagelse, at man selv i en høj alder kan opretholde et højt niveau af samfundsmæssig og meningsfyldt aktivitet. Havighurst, R. J. & Albrecht, R: Older People. New York, 1953. En række undersøgelser peger på en direkte sammenhæng mellem et sådant højt aktivitetsniveau og så oplevelsen af tilfredshed eller livskvalitet, om man vil. Døden eller det at dø er vanskelige størrelser at indkorporere i denne teori. Den pludselige død kan forekomme at være et »teori-ideal« for den aktivistiske person, hvorimod aldringsforløb, som rummer tab af funktioner, eller langsom svækkelse er at betragte som katastrofer for den enkelte, hvis aktivitetsteorien skal følges for pålydende. Disengagement-teorien skal ses som et direkte modspil i forhold til aktivitetsteorien. De fremtrædende kritikere af aktivitetsteorien er først og fremmest Cumming, E. og Henry, W: Growing Old: the Process of Disengagement, New York, 1961. Deres kritik sætter blandt andet af i forhold til aktivitetsteoriens næsten fornægtelse af døden. Disengagementteorien går ud fra, at der finder en gensidig tilbagetrækning sted mellem det aldrende individ og det omgivende samfund. Den gamle trækker sig tilbage og samfundet undgår kontakt.
9. Conrad, C & von Kondratowitz, H.-J.: Repräsentation des Alters. In (Herausg.) Conrad, C & von Kondratowitz, H.-J.: Zur Kulturgeschichte des Alterns. Deutsches Zentrum für Altersfragen e.V. Berlin, 1993. p. 15.
10. Grohnmeyer, R.: Integration und segregation – spezielle oder altersübergreifende Massnahmen in Einrichtungen für alte Menschen. In: Baltes, M., Kohli, M. & Sames, K. (Herausg.): Erfolgreiches Altern. Bern, Huber 1989. p. 113-117. Set i et mere overordnet perspektiv er der imidlertid grund til at hæfte sig også ved den kvantitative vækst i antallet af ældre verden over. Et altoverskyggende globalt problem er, hvorledes tredjeverdens lande skal kunne overkomme en stigning i befolkningsandelen af 60+ årige, som sker på ti år, hvor den samme procentuelle stigning i den vestlige verdens industrinationer er sket over næsten 100 år. Kina vil i år 2025 have 300 millioner indbyggere over 60 år. Blandt de ti hurtigst aldrende samfund i verden er de syv tredjeverdens lande. I mange af disse lande er andelen af den unge befolkning faldet på grund af epidemier, bl.a. AIDS, hvilket betyder, at stadig færre produktive skal klare omsorgen for stadig flere ældre.
11. Se Höpflinger, F.: From Ageism to Gerontology? – Emerging Images of Aging in Gerontology. In: (eds.) Hummel, C. & D'Epinay, Chr.L.J.: Images of Aging in Western Societies. Centre for Interdisciplinary Gerontology, Geneva, 1995. p. 91-98.

12. En sådan kontekstualistisk model, introduceredes af eksempelvis: Hultsch, D.: *Changing Perspectives on Basic Research in Adult Learning and Memory*. *Educational Gerontology*, 2, 1977, p. 367-382) og blev fulgt op af Boyle J. M. & Morris, J. E.: *The Mirror of Time, Images of Aging and Dying*. New York, 1987. De fremhæver kompleksiteten i kulturelle og sociale situationer og i kvalitative forandringer. De fremsetter ingen teoretiske overvejelser om en ideel fremtidig tilstand. Der tages udgangspunkt i et enkelt individ, som aktivt styrer sin udvikling, omend i en regelbunden kontekst. Det er en deskriptiv model, med formålet at beskrive aldringen.
13. Dette er i sig selv paradoksalt, når det gennemgående træk er, at kvinder overlever mændene. Hertil kommer, at kønnet må anses som en afgørende faktor i studiet af alderdommen, idet ældre kvinder i højere grad end ældre mænd lever i fattigdom. Man kan derfor tale om en slags feminisering af alderdommens sociale problemer. På trods af en tilsyneladende maskuliniseret billeddannelse i alderdommen er der dog først inden for de seneste år dukket forskning op, som beskæftiger sig med ældre mænd, eksempelvis Hearn, J.: *Imaging the Aging of Men*. In (eds.) Featherstone, F., Wernick, A.: *Images og Aging. Cultural Representations of Later Life*. Routledge. London 1995, p. 97-115.
14. Gallup A/S: *Medlemsundersøgelse*. Dansk Golf Union. Juni 1994. Projekt nr. 44 06. Dansk Golf Union. Sekretariatet. Idrættens Hus. Brøndby Stadion 20, Brøndby 1994.
15. »Et slag for alderen – Med forskning og handling«. Rapport fra Forskningsministeriets arbejdsgruppe om aldringsmodeller. Kbh. 1996.
16. Ironisk nok har golfsporten endnu før århundredeskiftet og langt op i dette århundrede været kendt som et »gammelmandsspil«. Ikke et spil for hvermand, men for overklassens mænd.
17. Se: Jensen, Fj. J.: *Gerontologien i livsalderforskningen*. *Gerontologi og Samfund*. Årg. 9. Nr. 4, nov. 1994, p. 74ff. Denne artikels argumentation findes uddybet i: Jensen, Fj. J.: *Timeglasset. Aldring og identitet i kulturhistorien*. In (red.) Fink, H. og Hauge, H.: *Identiteter i forandring*. Århus Universitetsforlag, Viborg. 1991. p. 65-98, samt i Jensen, Fj. J.: *Livsbuen*. Gyldendal. Kbh. 1993. En humanistisk ældreforskning, som er i sin første, spæde fase vil givet få sine problemer med det nytterationale, der kendetegner først og fremmest den medicinsk-orienterede gerontologi, men dernæst også socialgerontologien.
18. Se Povlsen, J: *Skriften på kroppen – om ældrekultur og sundhed*. In (red.) Nielsen K., N. m.fl.: *Kroppens spejl*. Odense Universitetsforlag. Odense, 1991, p 197-230. Her diskuteres blandt andet aftraditionaliseringens betydning for tendensen til selvrefleksivitet også blandt ældre, samt for individualisering af livsbaneforløbet med betydning for forståelsen af forholdet mellem biografi og identitet.
19. Ulrich Beck påpeger disse konsekvenser af aftraditionalisering og de-standardisering af livsforløbet i sin analyse af risikosamfundet, se Beck, U.: *Risk Society. Towards a New Modernity*. SAGE Publications. London 1992, p. 132ff .
20. Se Gillis, R. J.: *The World of Their Own Making. Myth, Ritual and the Quest for Family Values*. Basic Books. New York. 1996.
21. Uddybende studier af den aldrende krop som objekt for den medicinske videnskab, som tager fart for alvor fra o. 1840 kan findes i von Kondratowitz, J.: *The Medicalization of Old Age: Continuity and Change in Germany from the 18th to the 20th Century*. In: Pelling, M., Smith, R. M. (ed.): *Life, Death and the Elderly*, Routledge, London 1991. Tillige også Kirk, H: *Geriatric Medicine and the Categorization of Old Age – The Historical linkage*. In: *Ageing and Society* 12, 1992, p. 483-497, og Kirk, H.: *Da alderen blev en diagnose. Konstruktionen af kategorien »alderdom« i 1800-tallets lægelitteratur*. Munksgaard. København. 1995. Henning Kirk har desuden en kortere gennemgang af forudsætningerne for alderdomsforsørgelseslovgivningens gennemførelse i 1891.
22. Se f.eks.: Jørgensen, H.: *Studier over det offentlige fattigvæsens historiske udvikling i Danmark i det 19. århundrede*. Gyldendal, København 1940, samt Petersen, J. H.: *Den danske alderdomsforsørgelseslovgivnings udvikling. I. Oprindelsen*. Odense Universitetsforlag, 1985. Se tillige Wøllekær, J.: *Fynske fattiggårde ca. 1860-1910. En undersøgelse af de fynske fattiggårdes opkomst og udbredelse, deres klientel og disses levevilkår*. Specialeafhandling. Historisk Institut, Odense Universitet 1989.
Med loven om alderdomsforsørgelse i 1891 blev Danmark det første land, der i en national lovgivning indførte alderdommen som en kategori defineret ved alderskriterium (60 år) uden samtidigt invaliditetskriterium. (Til sammenligning er Tysklands lov fra 1889 om alderdomsforsørgelse (v. 70 år), men denne og også den franske fra 1905 (v. 70 år) havde et invaliditets- eller et uarbejdsdygtighedskriterium som forudsætning for støtte).

- Ved loven om aldersrente, som indføres i Danmark i 1922, fordres heller ikke længere, at man for tildeling af støtte ikke må have modtaget anden form for støtte tidligere fra det offentlige.
23. For ikke at blive misforstået her, så eksisterer pensionering og pensionssystemer allerede tidligere i historien bl.a. i Frankrig, hvor det godt nok i rudimentær udformning udsprang af militærvæsenet så tidligt som i 1700 tallet. Militæret har således haft en særlig position og betydning i forhold til såvel pensioneringsforhold som for udbredelsen af »the life-course regime«, som det benævnes af Martin Kohli, idet militærets behov for at kunne rekruttere fra en større heterogen befolkning gjorde det nødvendigt at have en operationabel model for kronologisering af livet: således en nærmere bestemmelse af alderen for tvungen værnepligt, samt en maksimumsalder for afslutning af militærtjeneste. Se endvidere Stearns. P. N.: *Old Age in European Society. The Case of France*. London. 1976. Ehmer, J.: *Sozialgeschichte des Alters*. Neue Historische Bibliothek. Suhrkamp. Frankfurt a.M. 1990.
 24. I 1700 tallet kom de første egentlige substantielle bøger om alderdommens sygdomme og deres forebyggelse eller behandling, men først efter den moderne medicinske kliniks fødsel i 1800 tallet hviler geriatrien på et moderne videnskabeligt grundlag.
 25. Se f.eks. Tornstam, L.: *Åldrandets socialpsykologi*. Rabén Prisma. 5. udg. Kristianstad. 1994. p. 276ff.
 26. Jvf. Birren, J.E.: *A Contribution to the Theory of the Psychology of Aging : As a counterpart of Development*. (p153-176), samt Perlmutter, M.: *Cognitive Potential Throughout Life*. (p. 247-268). Begge in (eds.) Birren, J.E. og Bengtson, V. l.: *Emergent Theories of Aging*. Springer P.C. New York 1988.
 27. »Mandfolkenes Livsalder« er gengivet i Beckmanns, H. J.: *Sig nærmer tiden*. Frydenlund Grafisk. København. 1994. Illustrationen er planche nr. 139c, Det Kongelige Bibliotek, København. Præcist årstal foreligger ikke. På illustrationen forstærkes det dystre aldersbillede af inskriptionen: »I Dag Frisk, Sund og Rød – I Morgen Syg, Bleg og Død«.
 28. Læs eksempelvis Jeune, B.: *Hundredårige – hale eller hemmelighed? Gerontologi og Samfund*. Årg 10, nr. 1. 1994, p. 4-6.
 29. Ph.d. Signe Mellegaard er med i forskningsprogrammet: *Den aldrende krop under forandring ved Ældreforskningscentret*, Odense Universitet.
 - Hun deltager med forskningsprojektet: *Den aldrende krops kulturhistorie 1635-1900*, som sammen med denne artikels forfatters projekt udgør et større kronologisk sammenhængende humanistisk ældreforskningsprojekt ved centret.
 30. En kalenderlignende bog med håndbogsagtige oplysninger til dagliglivet og arbejdet.
 31. Idrætshistorisk årbog 1993 havde således forholdet mellem idræts historie og livshistorie som tematik.
 32. En grundig fremstilling findes i Dove, M.: *The Perfect Age of a Man's Life*. Cambridge univ. Press. Cambridge 1986.
 33. Martin Kohli: *The World We Forgot: A Historical Review of the Life Course*. In (ed.) Marshall, v.W.: *Later Life: The Social Psychology of Aging*. Sage, California, 1986. p. 271-303.
 34. Rabinbach, A.: *The Human Motor*. University of California Press, Berkeley 1992.
 35. Se Imhof. A. E.(Herausg.): *Leben wir zu lange? Die Zunahme unserer Lebensspanne seit 300 Jahren – und die Folgen*. Böhlau. Köln. 1992. og Imhof. A. E.: *From Old Mortality Pattern to the New: Implications of a Radical Change from Sixteenth to the Twentieth Century*. In *Bulletin for the History of Medicine*, 59. 1985, p. 1-29.
 36. Laslett, P.: *A Fresh Map of Life. The Emergence of the Third Age*. Weidenfeld and Nicolson. London, 1989.
 37. Jvf. Jensen, Fj. J.: *Livsbuen*. Gyldendal. Kbh. 1993.
 38. Se Gillis, R. J.: *The World of Their Own Making. Myth, Ritual and the Quest for Family Values*. Basic Books. New York. 1996, p. 232.
 39. Der eksisterer ikke større studier af ældrebefolkningens idrætsdeltagelse. Således forefindes kun dataindsamling op til aldersgruppen 66+ år (Socialforskningsinstituttets fritidsundersøgelser 1964, 1975, 1987 og 1993). Stigningen i andelen af den voksne befolkning (16+ år), som i hhv. 1964, (i 1987) og i 1993 angiver at deltage regelmæssigt i sport og motion viser den største procentuelle vækst sted i de ældste alderskategorier. For de 66+årige er der fra 1964-1993 tale om en tidobling i procentandelen af aktive. Tallene peger også på, at vi fremover må forvente endnu flere aktive ældre i idrætsbevægelsen og som uorganiserede motionister. Der er desværre ikke i denne artikel plads til en nærmere gennemgang af ældre udøvers motiver for idrætsudfoldelse, ej heller vil der være mulighed for en gennemgang af de foretrukne idrætsgrene eller motionsaktiviteter.
 40. Se iøvrigt om aldersbegrebet og sporten i Povlsen,

- J.: Kroppens aldring i et kulturelt perspektiv. Tidsskrift for Idræt. Nr. 4. 1996, p. 108-115.
41. »Fifty plus« er ligefrem navnet på et af de danske reklamebureauer, som har specialiseret sig i markedsføring i forhold til segmentet af midaldrende og ældre kapitalstærke forbrugere.
42. Jvf. Featherstone, M: Leisure, symbolic power and the life course. In (eds.) Horne, J., Jary, D. and Tomlinson, A.: Sport, Leisure and Social Relations. RKP. London 1987.
43. Se Shilling, C.: The Body and Social Theory. SAGE Publications. London 1993, p. 127ff.
44. »Old Age becomes more like a 'season', extending across space as well as time, reaching backwards and forward to encompass people from their sixties through their nineties. »Gillis, R. J.: The World of Their Own Making. Myth, Ritual and the Quest for Family Values. Basic Books. New York 1996, p. 233.

Litteratur

- Beck, U.: Risk Society. Towards a New Modernity. SAGE Publications. London 1992.
- Beckmanns, H. J.: Sig nærmer tiden. Frydenlund Grafisk. København 1994.
- Dove, M.: The Perfect Age of a Man's Life. Cambridge univ. Press. Cambridge 1986.
- Birren, J. E.: A Contribution to the Theory of the Psychology of Aging : As a counterpart of Development. In (eds.) Birren, J.E. og Bengtson, V. I.: Emergent Theories of Aging. Springer P.C. New York 1988.
- Boyle J. M. & Morris, J. E.: The Mirror of Time, Images of Aging and Dying. New York 1987.
- Bøje, C. og Eichberg, H.: Idrættens tredje vej. Om idrætten i kulturpolitikken. Nordisk Kultur Institut, Klim, Århus 1994.
- Cumming, E. og Henry, W: Growing Old: the Process of Disengagement, New York 1961.
- Conrad, C. & von Kondratowitz, H.-J.: Repräsentation des Alters. In (Herausg.) Conrad, C. & von Kondratowitz, H.-J.: Zur Kulturgeschichte des Alters. Deutsches Zentrum für Altersfragen e.V. Berlin 1993.
- Cornaro, L.: How to Live for a Hundred Years and Avoid Disease. Ovs. George Herbert, Alden Press, Oxford 1935.
- Eichberg, H. og Bøje, C.: Idrætspsykologien mellem krop og kultur (et udkast) Idrætsforsk 1996.
- »Et slag for alderen – Med forskning og handling«. Rapport fra Forskningsministeriets arbejdsgruppe om aldringsmodeller. Kbh. 1996.
- Featherstone, M: Leisure, symbolic power and the life course. In (eds.) Horne, J., Jary, D. and Tomlinson, A.: Sport, Leisure and Social Relations. RKP. London 1987.
- Fridberg, T.: Danskerne og kulturen. Socialforskningsinstituttet, Kbh. 1989.
- Gallup A/S: Medlemsundersøgelse. Dansk Golf Union. Juni 1994. Projekt nr. 44 06. Dansk Golf Union. Sekretariatet. Idrættens Hus. Brøndby Stadion 20, Brøndby 1994.
- Gillis, J. R.: A World of Their Own Making. Myth, Ritual, and the Quest for Family Values. Basic-Books, USA 1996.
- Grohnmeyer, R.: Integration und segregation – spezielle oder altersübergreifende Massnahmen in Einrichtungen für alte Menschen. In: Baltes, M., Kohli, M. & Sames, K. (Herausg.): Erfolgreiches Altern., Huber, Bern 1989.
- Hansen, J. (red.) og Eichberg, H.: Idrættshistorie og Livshistorie. Idrættshistorisk Årbog. Odense Universitetsforlag. 1993.
- Hareven, T. K.: The Discovery of Old Age and the Social Construction of the Life Course. In: (eds.) Hummel, C. & D'Epinay, Chr. L. J.: Images of Aging in Western Societies. Centre for Interdisciplinary Gerontology, Geneva 1995.
- Havighurst, R. J. & Albrecht, R.: Older People. New York 1953.
- Hearn, J.: Imaging the Aging of Men. In (eds.) Featherstone, F., Wernick, A.: Images of Aging. Cultural Representations of Later Life. Routledge. London 1995.
- Hultsch, D.: Changing Perspectives on Basic Research in Adult Learning and Memory. Educational Gerontology, 2, 1977.
- Höpflinger, F.: From Ageism to Gerontologism? – Emerging Images of Aging in Gerontology. In: (eds.) Hummel, C. & D'Epinay, Chr.L.J.: Images of Aging in Western Societies. Centre for Interdisciplinary Gerontology, Geneva 1995.
- Imhof, A. E. (Herausg.): Leben wir zu lange? Die Zunahme unserer Lebensspanne seit 300 Jahren – und die Folgen. Böhlau. Köln 1992.

- Imhof, A. E.: From Old Mortality Pattern to the New: Implications of a Radical Change from Sixteenth to the Twentieth Century. In *Bulletin for the History of Medicine*, 59. 1985,
- Jensen, Fj. J.: Gerontologien i livsalderforskningen. *Gerontologi og Samfund*. Årg. 9. Nr. 4, nov. 1993.
- Jensen, Fj. J.: Timeglasset. Aldring og identitet i kulturhistorien. In (red.) Fink, H. og Hauge, H.: *Identiteter i forandring*. Århus Universitetsforlag. Viborg 1991.
- Jensen, Fj. J.: *Livsbuen*. Gyldendal. Kbh. 1993.
- Jeune B.: Hundredårige – hale eller hemmelighed? *Gerontologi og Samfund*. Årg 10. nr. 1. 1994.
- Jørgensen, H.: Studier over det offentlige fattigvæsens historiske udvikling i Danmark i det 19. aarhundrede. Gyldendal, Kbh. 1940.
- Katz, S.: *Disciplining Old Age. The Formation of Gerontological Knowledge*. University Press of Virginia. London 1996.
- Kirk, H.: Geriatric Medicine and the Categorization of Old Age – The Historical linkage. In: *Ageing and Society* 12, 1992.
- Kirk, H.: Da alderen blev en diagnose. Konstruktionen af kategorien »alderdom« i 1800-tallets lægelitteratur. Munksgaard. Kbh. 1995.
- Kohli, M.: The World We Forgot: A Historical Review of the Life Course. In (ed.) Marshall, v. W.: *Later Life: The Social Psychology of Aging*. Sage, California 1986.
- Kondratowitz, J.: The Medicalization of Old Age: Continuity and Change in Germany from the 18th to the 20th Century. In: Pelling, M., Smith, R. M. (ed.): *Life, Death and the Elderly*, Routledge, London 1991.
- Laslett, P.: *A Fresh Map of Life. The Emergence of the Third Age*. Weidenfeld and Nicolson. London 1989.
- Nielsen, K. N.: *Stil og ballade – modstridende tendenser og paradokser i 1980'ernes kropskultur*. Odense Universitetsforlag, 1994.
- Pedersen Br. J. (red.) : *Gerontologisk håndbog*. NNF. Arnold Busck. Kbh. 1990.
- Perlmutter, M.: *Cognitive Potential Throughout Life*. In (eds.) Birren, J.E. og Bengtson, V. I.: *Emergent Theories of Aging*. Springer P.C. New York 1988.
- Petersen, J. H.: *Den danske alderdomsforsørgelseslovgivnings udvikling. I. Oprindelsen*. Odense Universitetsforlag, 1985.
- Povlsen, J.: *Skriften på kroppen – om ældrekultur og sundhed*. In (red.) Nielsen K., N., Hansen, J. og Andersen, M.: *Kroppens spejl*. Odense Universitetsforlag, 1991
- Povlsen, J.: *Kroppens aldring i et kulturelt perspektiv*. *Tidsskrift for Idræt*. Nr. 4. 1996.
- Puggard, L.: *Ældre og idræt i »Idrættens Træningslære«* GAD, Kbh. 1995
- Puggaard, L.: *Ældre og træning*. *Tidsskrift for Idræt* 4/96 s. 100-103.
- Quetelet, Adolphe: *A Treatise on Man and the Development of His Faculties (1842)*, New York 1968.
- Rabinbach, A.: *The Human Motor*. University of California Press, Berkeley 1992.
- Shilling, C.: *The Body and Social Theory*. SAGE Publications. London 1993.
- Stearns. P. N.: *Old Age in European Society. The Case of France*. London 1976. Ehmer, J.: *Sozialgeschichte des Alters*. Neue Historische Bibliothek. Suhrkamp. Frankfurt a.M. 1990.
- Tornstam, L.: *Åldrandets socialpsykologi*. Rabén Prisma. 5. udg. Kristianstad 1994.
- Turner, B.: *Medical Power and Social Knowledge*. Second edition. SAGE Publications. London 1995.
- Wøllekær, J.: *Fynske fattiggårde ca. 1860-1910. En undersøgelse af de fynske fattiggårdes opkomst og udbredelse, deres klientel og disses levevilkår*. Specialeafhandling. Historisk Institut, Odense Universitet 1989.
- Young, M. and Schuller, T.: *Life after Work. The Arrival of the Ageless Society*. New York 1991.
- Zerbi, Gabriele: *Gerontocomia (1489) : On the Care of the Aged and Maximianus, Elegies on Old Age and Love*. Ovs. L.R. Lind. Philadelphia: American Philosophical Society, 1988